

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOSOFICKÁ
KATEDRA RELIGIONISTIKY A FILOSOFIE

LIDSKÁ OBĚŤ A JEJÍ VÝZNAM A ROLE V NÁBOŽENSTVÍ

Bakalářská práce

Autorka práce : Miroslava Škávová

Vedoucí práce: Pavel Titz, Ph.D.

2010

UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF ARTS AND PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF RELIGIOUS STUDIES AND PHILOSOPHY

**THE HUMAN SACRIFICE. ITS MEANING AND ROLE IN THE
RELIGION**

Bachelor Paper

AUTHOR : Miroslava Škávová
SUPERVISOR: Pavel Titz, Ph.D.

2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra religionistiky a filosofie
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Miroslava ŠKÁVOVÁ**

Studijní program: **B6101 Filozofie**

Studijní obor: **Religionistika**

Název tématu: **Lidská oběť a její význam a role v náboženství**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka u daného tématu pečlivě zváží dostupné písemné i hmotné prameny, charakterizuje je a přiblíží stav dosavadního bádání na tomto poli, tj. učiní přehled dostupné sekundární literatury.

Následně zanalyzuje fenomén lidské oběti v obecné rovině jako jev náležející k lidské religiozitě a v ní vždy nějak přítomný.

Další kapitoly pojednají jednotlivě o výskytu a způsobu provádění lidské oběti a o rituálech a kultech s ní spojených v kulturách a náboženstvích pravěkého a starověkého Starého světa (Egypt a Mezopotámie; Fénicie; Judaismus a křesťanství; Řecko; Řím, Keltové; Germáni) s využitím dostupných písemných nebo hmotných pramenů.

V závěru studentka zhodnotí význam a funkci lidské oběti v analyzovaných kulturách a jejich náboženstvích, její případný vývoj a vývoj postoje těchto kultur k tomuto kontroverznímu jevu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce:

Seznam odborné literatury:

**tištěná/elektronická
viz příloha**

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Pavel Titz, Ph.D.

Katedra religionistiky a filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

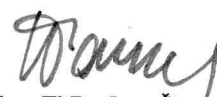
31. března 2009

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. ThDr. Ivan Štampach

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré prameny a literatura, které byly použity v této práci, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/ 2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. června 2010

Miroslava Škávová

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Pavlu Titzovi Ph.D., vedoucímu bakalářské práce, za odborné vedení, pomoc, užitečné rady a připomínky, které mi během psaní práce poskytl.

Abstrakt

Předložená bakalářská práce se zabývá lidskou obětí a jejím významem a rolí v náboženství. První kapitola má za cíl analyzovat fenomén lidské oběti v obecné rovině. Práce se zaměří na chápání tohoto jevu, který náleží k lidské religiozitě a je v ní vždy přítomný.

Další kapitoly pojednávají o přinášení obětí, a to zejména lidských, v jednotlivých kulturách a náboženstvích pravěkého a starověkého Starého světa – Egypt a Mezopotámie; Fénicie; Judaismus a křesťanství; Řecko; Řím; Keltové; Germáni. S využitím dostupných písemných a hmotných pramenů, se práce zabývá způsoby provádění lidských obětí a o rituálech, které se v daných kulturách a náboženstvích prováděly.

Klíčová slova:

Oběť

Lidská oběť

Kult

Rituál

Sebeobětování

Abstract:

The presented bachelor thesis deals with the human sacrifice. Its meaning and role in the religion. The aim of first part is to analyze phenomenon of the human sacrifice in general plane. Work will focus on understanding this phenomenon, which belongs to human religiosity and it is always present.

Next chapters deals about bringing sacrifices, in particular human sacrifice, in the individual cultures and religions prehistoric and ancient Old World – Egypt and Mesopotamia; Phoenicia; Judaism and Christianity; Greece; Rome; Celts; Teutons. With using the available written and material sources, the bachelor thesis deals with ways of implementing human sacrifices and rituals, which were carried out in these cultures and religions.

Keywords:

Sacrifice

Human Sacrifice

Cult

Ritual

Self-sacrifice

Osnova

Úvod.....	12
2 Lidská oběť jako náboženský a antropologický fenomén.....	15
1.1 Chápání lidské oběti.....	15
1.2 Oběť jako pojem	16
1.3 Oběti a obětiny.....	17
1.4 Oběť z hlediska antropologie.....	18
2.1 Egyptští bohové	20
2.1.1 Další bohové.....	20
2.1. 2 Oběti a lidské oběti v Egyptě	21
2.1.3 Abydos.....	22
2.1.4 Pohřebiště v Umm el-Kábu	23
2.1.5 Královské hrobky	24
2.1. 6 Usire	25
2.2 Mezopotámie	26
2.2.1 Zobrazení božstev.....	27
2.2.2 Oběť v Mezopotámii	28
2.2.3 Ištar	29
2.2.4 Chrámové oběti	30
2.2.5 Lidské oběti	30
2.2.6 Nálezy v Uru	31
3 Féničané a Kartaginci.....	33
3.1 Tanit.....	33
3.2 Baal Hammon (pán obětního kouře).....	35
3.3 Dětské oběti	35
3.4 Archeologické nálezy	36
3.5 Lidské oběti s historickým pozadím.....	37
4 Judaismus a křesťanství	39
4.1 Judaismus.....	39
4.2 Lidské oběti v Bibli.....	39
4.2.1 Zasvěcení prvorozených.....	39
4.2.2 Zkouška Abrahama.....	40

4.2.3	Zápalná oběť	40
4.2.4	Oběti k počtě Molíkovi, oběť pozdvihování	41
4.3	Rabínské pojetí oběti	41
4.4	Křesťanství.....	42
4.4.1	Lidská oběť v Novém zákoně.....	43
5	Řecko.....	46
5.1	Řecké kultovní obřady	46
5.2	Bohové Řecka	47
5.2.1	Zeus	47
5.2.2	Poseidón	48
5.2.3	Artemis	48
5.2.4	Prométheus	49
5.3	Perseus a Andromeda.....	49
5.4	Ífigeneia v Aulidě	50
5.5	Théseus	52
6	Řím.....	54
6.1	Římské náboženství	54
6.1.1	Oběti Bohům	54
6.2	Lidské oběti.....	55
6.2.1	Sebeobětování	56
6.2.2	Manes	57
6.3	Gladiátorské zápasy	57
7	Keltové	59
7.1	Prameny	59
7.2	Keltské náboženství	59
7.3	Oběti v keltské mytologii.....	60
7.4	Lidské oběti.....	60
7.5	Nálezy lidských obětí.....	63
7.5.1	Lindowský muž	63
7.5.2	Kultovní areál Liptovská Mara.....	64
7.5.3	Kult hlav	64
7.6	Druidové	66

8 Germáni.....	67
8.1 Germánský panteon	67
8.2 Lidské oběti.....	68
8.3 Nálezy lidských obětí.....	69
8.3.1 Tollundský muž.....	69
8.3.2 Grauballský muž.....	70
8.4 Výběr lidí k obětním účelům	72
Závěr	74
Seznam použité literatury.....	76
Seznam internetových zdrojů.....	80
Seznam obrázků.....	82

Úvod

Téma bakalářské práce, Lidská oběť a její význam a role v náboženství, vyvolává řadu otázek, na které jsem si chtěla odpovědět. Jednou ze stěžejních otázek, kterou si kladu je: „Co vedlo lidi k tomu, aby obětovali to nejcennější, co člověk má – lidský život?“. Dnes je to u nás pro většinu lidí naprosto nepochopitelná myšlenka. Musím se tedy přiznat, že největším impulsem se pro mě stala zvědavost a snaha pochopit důvod jejich konání.

Cílem bakalářské práce je odhalit, jakou roli a význam hraje lidská oběť v jednotlivých kulturách a náboženstvích pravěkého a starověkého Starého světa (Egypt a Mezopotámie; Fénicie; Judaismu a křesťanství; Řecko; Řím; Keltové; Germáni). Nejprve se práce zabývá chápáním lidské oběti v náboženství a z antropologického hlediska. V jednotlivých kapitolách se zaměřím na přiblížení daného náboženství, oběti, které byly přinášeny a největší důraz je kladen na lidskou oběť, která není vždy jednoznačně prokázána. Lidská oběť byla součástí náboženských rituálů a kultů, které byly praktikovány v různé podobě.

V kapitole Řím jsem záměrně zařadila gladiátorské zápasy, které byly v nejranější době součástí pohřebních rituálů významných rodin. Cílem bylo usnadnit přechod zemřelým ze světa živých do říše mrtvých. Někteří vědci toto tvrzení zpochybňují.

Téměř ve všech náboženstvích se objevuje určitá forma lidských obětí, ale ne vždy je tento fakt historicky ověřen, někdy se jedná o pouhé domněnky, které byly utvářeny na základě nálezů. Primární prameny, ve kterých se můžeme dozvědět o lidských obětech, které byly přinášeny, není mnoho. Jedním z těchto pramenů, kde se o obětech hovoří je *Bible*, písemné zprávy, které napsal Tacitus, Gaius Julius Caesar nebo Livius. Přestože se jedná o velmi významné historické postavy, je možné se domnívat, že jejich prameny nemusí být zcela objektivní. Zcela zřejmé jsou hmotné prameny, které byly objeveny třeba u Keltů nebo Germánů, a jasně tak dokládají praktikování lidských obětí. Nálezy Tollundského muže, Grauballského muže či Lindowského muže jsou toho jasným důkazem. Dnes pozůstatky některých nálezů můžeme vidět v muzeích, ale většinou se jedná o kopie. Tělo Tollundského muže se bohužel vlivem vykopání z bažiny rozpadlo, ale byl podle něj vytvořen odlitek, jenž je

*ted' spolu s původní hlavou vystaven v dánském muzeu v Silkeborgu.*¹ V práci neuvádím všechny objevené nálezy, ale jen ty, které považuji za důležité. Veškeré poznatky, hovořící o lidských obětech najdeme zejména v sekundární literatuře. Nepodařilo se mi dohledat knihu, která by se zabývala čistě tématem lidských obětí. V případě řecké nebo římské mytologie lze čerpat z historických mýtů, které ale byly zapsány mnohem později. Jména bohů uvádím podle Encyklopedie starověkého Předního východu napsaná kolektivem autorů a Encyklopedie bohů, jejíž autorem jsou Michael Jordán a Radka Edererová. V bakalářské práci cituji pasáže z Bible, které vybírám podle svého uvážení.

Velmi přínosným dílem je *Náboženství pravěkých Evropanů*, jehož autorem je profesor pravěké archeologie Vladimír Podborský. Kniha je plná zajímavých a obohacujících informací o pravěkých náboženstvích a je doplněna bohatou obrázkovou dokumentací. Vladimír Podborský se vyznačuje svým tradičním archeologickým přístupem.

Kniha *Náboženství Římanů*, jejíž autorem je religionista Jörg Rüpke je jedinou prací o římském náboženství v češtině (kromě skript prof. Hoška). Snaží se vykreslit, jak v antice náboženství „fungovalo“ v praxi, jak vypadala oběť, v čem spočívaly římské rituály, jaké náboženské úkony prováděli Římané či jak byl strukturován posvátný prostor. Znalost religionistické metodologie autora je největším přínosem této publikace.

Kolektiv našich nejvýznamnějších egyptologů Miroslava Vernera, Ladislava Bareše a Břetislava Vachala přináší publikaci s názvem *Encyklopedie starověkého Egypta*. Kniha vychází z archeologických kampaní a výzkumů, které přináší poznatky o nejrůznějších aspektech egyptské civilizace.

Více informací se objevuje v cizojazyčně psané literatuře. Bohužel některé tyto publikace jsou špatně dostupné, ale přesto jsem využila knihu *The Phoenicians and the West*, jejíž autorkou je Maria Eugenia Aubet, pro získání základních informací jsem čerpala z elektronického zdroje *Encyclopedia of Religion*.

Mým cílem není čerpat z veškeré dostupné primární a sekundární literatury, ale snažit se vystihnout základní souvislosti a podstatu lidské oběti v jednotlivých

¹ *Tollundský muž* [online]. 28. června 2008 [cit. 2010-06-14]. BlackPearl. Dostupné z WWW: <<http://blackpearl24.blog.cz/0806/tollundsky-muz>>.

náboženstvích.

V bakalářské práci využiji kompilační metodu.

2 Lidská oběť jako náboženský a antropologický fenomén

1.1 Chápání lidské oběti

Lidské oběti jsou považovány za velmi drastický historický jev. Často bývají zpochybňovány s tím, že *jsou protismyslné a lidského rodu nedůstojné. Takové modernistické pojetí ovšem není v souladu s myšlením pravěkého a starověkého lidstva, pro které je lidská oběť považována za nutnou a tedy běžnou věc; pro vyvolenou oběť pak bylo „odevzdání bohům“ nejvyšší poctou.*²

*Lidská oběť je však něco, co pro každého Evropana představuje imperativ: přímo od něj žádá, aby se s ní vyrovnal, ať už soukromě, nebo veřejně; pravděpodobně je to proto, že se tolik vymyká našim vlastním představám o lidskosti. A také proto, že málokterý příslušník současné civilizace by dokázal žít mezi lidmi, kteří ji nejen běžně provozují, ale pokládají ji za zcela samozřejmou a žádoucí.*³

*Lidské oběti byly – jako oběti vůbec – přinášeny ke kultovním nebo magickým účelům božským mocnostem. Kde se zdály ostatní dary nedostatečné, bylo obětováno myslitelné a dosažitelné nejdražší – lidský život- vlastní (samooběť) nebo jiných (náhradní oběť) jako souhrn nejvyšší energie. Předpoklady, které vedly k vytvoření lidských obětí je světový názor zemědělských národů spojovány s péčí o růst polních plodin. Lidské oběti patřily temným mocnostem nebo také přátelsky naladěným božstvům. Účelně nařízená lidská oběť sloužila jako usmíření, ukonejšení nebo také zajištění boží pomoci. Záměr lidské oběti je tak proměnlivý.*⁴

Lidské oběti za usmíření rozhněvaného božstva následovali z daných podnětů, tím byla třeba epidemie nebo hlad. Cílem bylo dopomoci ukončení stavu nouze, *k pravidelně prováděné „záměnné oběti“, tzn. preventivnímu prostředku. Hlavním motivem, který stál v popředí společně s myšlenkou byla i myšlenka na oplodnění. Darování praživotní energie (převážně krev, srdce a hlava člověka) v lidské oběti se dávala bohům nebo přírodním silám potřebná potrava a především síla. Tímto způsobem se zajišťovala existence člověka (např. slunci síla pro noční boj s tmou). Vyvolení k lidské oběti prožívali až do obětování vysoké vážnosti, příležitostně jim bylo prokazováno uctívání, které platilo božstvu, jemuž měli být obětováni. Způsob zabití a*

² V. Podborský, Náboženství pravěkých Evropanů, s. 50.

³ Kostičová, Zuzana Marie. *Lidská oběť a sebeoběť v Mezoamerice* [online]. Glosy.info, 20.červenec 2006. [cit. 28. prosince 2009]. Dostupné na WWW: <<http://glosy.info/texty/lidska-obet-a-sebeobet-v-mezoamerice/>>. ISSN 1214-8857.

⁴ König, F.:*Lexikon náboženství*, s. 281.

praktiky, které byly spojovány s myšlenkou na oplodnění se mnohdy lišily. *V mravnějších dobách byla lidská oběť nahrazena „pars pro toto“ (oběť vlasů nebo prstu), obětováním zvířete nebo ovce, nebo symbolickým zabitím.* Například člověk, který byl obtížený hříchy členů společnosti byl původně usmrcen na usmíření, ale později jen vymítán. Zvláštní formou lidské oběti (částečně dobrovolné sebeobětování) jsou oběti, které doprovázejí mrtvé (možná k nim patří také upalování vdov), *harakiri japonských rytířů* aj. Do pozdějšího středověku v Německu se udržely oběti stavbám (zejména dětí zazděných do mostních pilířů).⁵

Jedním z oborů, které stojí v úzkém spojení s lidskými oběťmi je antropofagie (používání lidského masa, kanibalismus), při níž je v popředí blaho člověka. Jako v případě bohů si i lidé chtějí zajistit potřebnou energii. A to tím, že používají rituálně zabitě (nejlépe v syrovém, čerstvém stavu), především pití jejich krve. Zde se jedná o široce rozšířenou představu o přinášení sil, která se může dít i jen symbolicky (např. přetažení kůže oběti). Člověk je chápán jako mystické vtělení božstva, ovlivňuje jídlo sjednocení („jíst boha“).⁶

1.2 Oběť jako pojem

Termín oběť, z latinského slova *sacrificium* (*sacer* – „svatý“, *facere* – „dělat“) nese podobu náboženského aktu.

Základním prvkem oběti je příjemce daru. Tím jsou nadpřirozené bytosti. Různé formy obětování vykazují určité společenské znaky, které reagují na následující otázky: Kdo nabízí oběť? Co se nabízí? Na jakých místech a v jakou dobu jsou oběti nabízeny? Kdo je příjemcem? Za jakým účelem jsou oběti nabízeny? Náboženské oběti jsou schopni přinášet v zásadě všichni.

Při obětování zvířat i lidí, se nezbytnou součástí obětního aktu stalo prolítí krve. Krev zde hraje významnou roli jakési síly, která přináší plodnost. Lidské oběti byly často nahrazeny oběťmi zvířecími. Příklad najdeme v knize Genesis, kde má Abraham obětovat Izáka. Zde je lidská oběť nahrazena zvířecí - beranem.⁷

Definovat lidskou oběť je tedy možné jako akt zabíjení lidských obětí, které je součástí

⁵ König, F.: *Lexikon náboženství*, s. 282.

⁶ Tamtéž.

⁷ Ed. Lindsay Jones, *Encyclopedia of Religion*. Vol. 12. 2nd ed. Detroit: Macmillan Reference USA, 2005. 7997-8008. 15 vols.

náboženských rituálů. Lidská oběť byla praktikována v různých kulturách.

1.3 Oběti a obětiny

Pod pojmem oběti a obětiny jsou zahrnovány dary nadpřirozeným silám a božstvům, které byly přinášeny z určitých důvodů na posvátná místa.

Oběti je možné dělit *podle účelu (zaměření) na: záslibné, prosebné, děkovné, přísežné, základové (stavební), na zakončení obřadů; podle obsahu na: materiální (cereální, předmětové), krvavé (zvířecí, lidské), zástupné; podle formy na: jídelní, na picí, librační, zápalné a symbolické.*⁸

V lidských dějinách jsou pozoruhodným jevem základové či stavební oběti. K velmi rozšířeným patří stavební oběť, v pravém slova smyslu „planetizačním” jevům, objevujícím se od neolitu až po novověk. Souvisí s budováním jakékoli významné stavby (obydlí, svatyně, opevnění apod.), kterou má chránit. *Ukládá se proto do základů stavby, do stěny, pod práh, ke krbu apod. Může jí být nádoba s potravou, či části zvířete (lebka s rohy), magický předmět (kamenný “hromový klín”), mince, ale i (živé?) zvíře (velmi častým obětním zvířetem bývá v pravěku pes, v raném středověku kohout či slepice) nebo lidská bytost (často dítě). Někdy bývá několik drobných obětí uloženo, např. v kamenné skříňce, pohromadě.*⁹

Přinášení lidských obětí bylo v pravěku a starověku doloženo. V některých retardovaných oblastech se lidské oběti udržely až do nejnovější doby. Příkladem středověké lidské (dětské) oběti je nález skeletu novorozence ve skalní spáře zakryté zdivem v nároží věže hradu Rokštejna na Moravě, založeného v poslední čtvrtině 13. století.¹⁰

*Lidská oběť byla dobrá i zlá, správná i špatná, nikdy však diskutovaná, vždy se brala jako prvořadá a nejvyšší povinnost, kterou lidé bohům splácí své stvoření. Jediná volba, která zde existovala, byla obětovat nebo nechat se obětovat, zabít nebo zemřít.*¹¹

⁸ V. Podborský, Náboženství pravěkých Evropanů, s. 50.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Kostíková, Zuzana Marie. *Lidská oběť a sebeoběť v Mezoamerice* [online]. Glosy.info, 20.červenec 2006. [cit. 28. prosince 2009]. Dostupné na WWW: <<http://glosy.info/texty/lidska-obet-a-sebeobet-v-mezoamerice/>>. ISSN 1214-8857.

1.4 Oběť z hlediska antropologie

Antropologické úvahy sahají do hluboké minulosti. Vyznačovaly se historickou proměnlivostí, kulturní a intelektuální různorodostí. Těžiště antropologického myšlení se v průběhu dějin přesunulo z oblasti náboženství, teologie a filozofie do sféry vědeckých disciplín přírodovědného, sociálního a kulturologického zaměření. Antropologie se zabývá otázkou o původu člověka, o jeho vývoji a zákonitostech fyzických změn. Člověk totiž sám sebe většinou chápal *jako něco zvláštního, výlučného, neopakovatelného, odlišného od přírody a světa zvířat, ale na druhé straně z přírody vzešlého a navždy s ní spojeného*.¹²

Názory na oběti jsou u každého autora odlišné. Jedním z nich je názor Herberta Spensera, podle něhož vzniklo náboženství z *pozorování, že ve snech může já opustit tělo. Lidská osoba má tudíž podvojný aspekt a po smrti se duch nebo duše i nadále zjevuje živým potomkům ve snech*. Duchové dávných předků nebo významné postavy pak dosáhnou postavení bohů. Oběti pro bohy se vyvinuly z rozšířené praxe *odlívání úliteb na hroby předků a nabízení předkům pokrmy*.¹³

Je zastáván názor, že s náboženskou obětí je spojováno násilí, které je v rituálu přítomno. René Girard, francouzský badatel, argumentuje v zásadě z hlediska psychologického a funkcionálního. Ve své knize s názvem *Violence and Sacred* (Násilí a posvátno, 1992) tvrdí, že „*v mnoha rituálech má obětní úkon dva protichůdné aspekty: jednou je to posvátná povinnost, která se ve velkém nebezpečí zanedbá, jindy jakási kriminální činnost znamenající stejně závažné nebezpečí*“.¹⁴ Znaky násilí se dají velmi dobře rozpoznat. Pokud není oběť v dosahu, pak je zaměřeno na náhradní oběť. Girard tvrdí, že *rituální oběť je „(sama) společnost snažící se přenést násilí na poměrně indiferentní oběť, na oběť, která je ‘obětovatelná’; toto násilí by se totiž jinak ventilovalo na vlastních členech, na těch, které chce společnost nejvíce chránit*“.¹⁵ Obětí se stává společenství, které místo sebe obětuje něco jiného. Pomocí určité náhrady tak chrání samo sebe před vlastním násilím. *Cílem oběti je obnovit soulad ve společenství a posílit v něm sociální vazby*. Tato myšlenka tvoří základ kulturního chování.¹⁵

Dnes je oběť nejčastěji v oslabeném a přeneseném smyslu, buď jako nezbytná

¹² *Antropologický slovník* [online]. 2009 [cit. 2010-06-28]. Antropologie. Dostupné z WWW: <<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>>.

¹³ Bowie, F.: *Antropologie náboženství*, s. 25.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž, s.173.

újma, snášená kvůli něčemu jinému (oběť „pro něco“), anebo jako nezamýšlená osudová ztráta (oběť neštěstí).¹⁶

¹⁶ *Antropologický slovník* [online]. 2009 [cit. 2010-06-28]. Oběť. Dostupné z WWW: <<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>>.

2. Starověký Egypt a Mezopotámie

2.1 Egyptští bohové

Jak je známe z chrámů a hrobek, bohové starověkého Egypta jsou ohromujícím *splynutím podivných forem: napůl lidé, napůl zvířata. O egyptských náboženských přesvědčeních ve skutečnosti víme jen velmi málo, poněvadž sami starověcí Egypťané netvořili žádné rozborů vlastní teologie.*¹⁷

Většina Egyptských bohů představovali významné síly přírodního světa. *Blahobyt Egypta závisel na každodenním východu Slunce a na každoročních záplavách; tyto přírodní síly (spolu s dalšími) byly považovány za bohy, které je třeba přemlouvat a pobízet oběťmi a uctíváním. Zvykem Egypťanů bylo zobrazovat je jako zvířata. Například představitelem Slunce byl ostříž, jež létá vysoko na nebesích; kobra, která se často vyhřívala na rozpálených polích, byla symbolem bohyně úrody.*¹⁸

S některými bohy se pojily další charakteristiky. *Bůh s hlavou ibise Thovt, byl považován za boha písařů a psaní; o Khnumovi, božstvu s hlavou skopce, se mělo za to, že stvořil lidstvo na hrnčířském kruhu, atd. Způsob, jakým přišla jednotlivá božstva k těmto zvláštním atributům, není jasný. Zdá se, že své role získala již v raných dobách.*¹⁹

Časté bylo spojení Bohů s jednotlivými městy; tato spojitost nejspíše sahá až do prehistorického období, kdy Egypt obývaly nezávislé skupiny. Jakmile došlo ke spojení do větších politických jednotek, tak lokální božstva postupně získala význam pro národ jako celek. Příkladem je bůh Amon z města Théby, který byl svého druhu národní bůh ochraňující a vedoucí celý národ v časech nové říše, kdy se město Théby staly sídlem vládnoucího rodu.

*Neznamená to, že by ostatní božstva byla vyloučena. Občané jiných měst nadále uctívali své vlastní místní bohy nebo se cítili svobodni modlit se jakémukoli jinému bohu, který jim mohl nějak prospět.*²⁰

2.1.1 Další bohové

Egypťané přijali i další božstva. Někteří jedinci, kteří byli nějakým způsobem výjimeční, byli zbožštěni. *Rovněž vládce čili faraon se považoval za boha: označoval*

¹⁷ Christopher H. Partridge, *Lexikon světových náboženství*, s. 66.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Christopher H. Partridge, *Lexikon světových náboženství*, s. 66-67.

²⁰ Tamtéž, s. 66.

se za “dobrého boha” , ale jeho božskost byla omezená, protože byl zkrátka smrtelný. Vlastní sochu ve svatyni chrámu (jakožto předmět k uctívání) mělo jen velmi málo panovníků. Skutečnost, že faraon mohl být bohem a knězem zároveň, ukazuje jeden z rozporů egyptského náboženství.²¹

Podstatnou součástí egyptského náboženství byly pohřební zvyklosti. Základní představy a zvyklosti se vyvinuly už před koncem Staré říše a nakonec přetrvaly až do křesťanské doby. *Bohatí byli pohřbíváni v hrobkách, chudí v jámách vykopaných do pouštního písku*, ale všichni byli opatřeni pohřební výbavou, potřebnou pro posmrtnou existenci, ve kterou doufali. Chudí lidé pravděpodobně po smrti přecházeli na oblohu, *kde se jejich duše, usazené v malých člunech, stávaly “hvězdami, které nikdy nezanikají”*.²²

2.1. 2 Oběti a lidské oběti v Egyptě

Kultovní dar přinášený božstvu je známý i u Egyptanů. Oběť patřila k základním prvkům chrámového a zádušního kultu. Přinášené dary se stávaly obětmi až pomocí obětního rituálu, jehož cílem *bylo ovlivnit sílu a moc obsaženou v obětinách a jejich prostřednictvím působit na příjemce oběti (božstvo nebo zemřelého)*. Součástí obětního rituálu byly specifické úkony, *zejména rituální očista obětín i obětního stolu, nakuřování kadidlem, opakované dotyky zvláštním železem, pokládání rukou a zároveň recitování příslušných textů*. Od počátku Staré říše až do Římské doby se používala specifická obětní formule, která byla často dokládána na sochách nebo stélách , v hrobkách nebo v rakvích. Tato formule obsahovala prosby s cílem uspokojit rozmanité potřeby pro posmrtnou existenci zemřelých (výjimečně pro život před smrtí). Mezi nejdůležitější rituály patřily ty, které se týkaly jídla, denní chrámové rituály, obřad *Otevírání úst*²³ a některé součásti pohřebních rituálů.²⁴

Lidské oběti z egyptských dějin nejsou obecně příliš známé, *i když v dobách, kdy docházelo ke společenským krizím či překotné transformaci společnosti, doloženy jsou*.²⁵ V královských hrobkách Abydu se dochovaly doklady lidských obětí, jejichž

²¹ Christopher H. Partridge, *Lexikon světových náboženství*, s.67.

²² Tamtéž., s. 66-67.

²³ Nejdůležitější egyptský obřad, kdy měl zemřelým zastoupeným mumií, resp. Sochou nebo antropoidní rakví magickým způsobem navracet životní schopnosti (M,Verner; L. Bareš, B. Vachala: *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 354.)

²⁴ Verner, M.;Bareš, L.;Vachala, B.: *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 334-335.

²⁵ Bárta, Miroslav: *Život a smrt ve stínu pyramid*, s. 67.

počet v případě Džera, panovník 1. dynastie, dosáhl téměř čtyř set. Jednalo se o *členy panovníkovi družiny, jeho ženy a mladé muže tělesné stráže, kteří panovníka doprovázeli po jeho smrti na onen svět*. Na kostrách nebyly nalezeny známky násilí, panovníkova dužina tedy byla usmrcena pravděpodobně jedem. V pozdějších obdobích se tento rituál již nepraktikoval.²⁶ Džerova hrobka , která byla později změněná na *kenotaf boha Usira, leží na královském pohřebišti Umm el-Káb v Abydu. Také v ní byla nalezena část ruky s nádherným zlatým náramkem zdobeným tyrkysy a ametysty.*²⁷

Lidské oběti byli zmíněny již v souvislosti Hora Ahy v Abydu, předchůdce Džera, kde bylo pohřbeno celkem 47 osob. Jejich nástupci v tomto zvyku pokračovali: *u Wadžiho to bylo 174 osob, u Dena 133, Adžiba 64, Semercheta 68 a Kaa 29*. Z nálezů je zřejmé, že se jedná o příslušníky sociálně slabší vrstvy . Důkazem toho, že se jedná o předem promyšlenou součást pohřebního rituálu panovníka a demonstraci jeho moci, jsou červené nápisy se jmény sloužících na stěnách sekundárních hrobů. Tyto nápisy pak usnadnily ukládání usmrcených těl do předem přidělených hrobů. Tento nález byl objeven při výzkumu Wadžiho komplexu Petriem.²⁸

Osoby byly pravděpodobně usmrcovány jedem, ale podle americké antropoložky Nancy Lovellové z univerzity v Albertě mohly být tyto *osoby udušeny strunou*. *To podle ní dokazují malé krevní skvrny na zubech dochovaných těl obětí*. Příčina smrti tedy není objasněna , ale podle poloh těl, bez křečí je jisté , že lidé byli ukládáni již mrtví.²⁹

2.1.3 Abydos

Abydos, který se nachází na západním břehu Nilu představuje jednu z nejkompexnějších archeologických lokalit Egypta, *neboť zde lze zkoumat památky pocházející ze všech historických období vývoje zdejší civilizace.*³⁰

Abydos se proslavil jako pohřebiště boha Osirise. *Proto chtělo být v Abydu pohřbeno nebo aspoň zastoupeno mnoho Egyptů včetně králů*. Tím se z tohoto místa stalo nejvýznamnější pohřebiště.

Kapličky s vápencovými stélami pokrývaly svah planiny zvaný “Severní pohřebiště”, ze kterého je výhled na *Osirův chrám a na trasu průvodu Osirových mysterií*. Největší a

²⁶ Verner, M.;Bareš, L.;Vachala, B.: *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 276.

²⁷ Tamtéž, s.166.

²⁸ Bárta, Miroslav: *Život a smrt ve stínu pyramid*, s. 67.

²⁹ Tamtéž, s. 68.

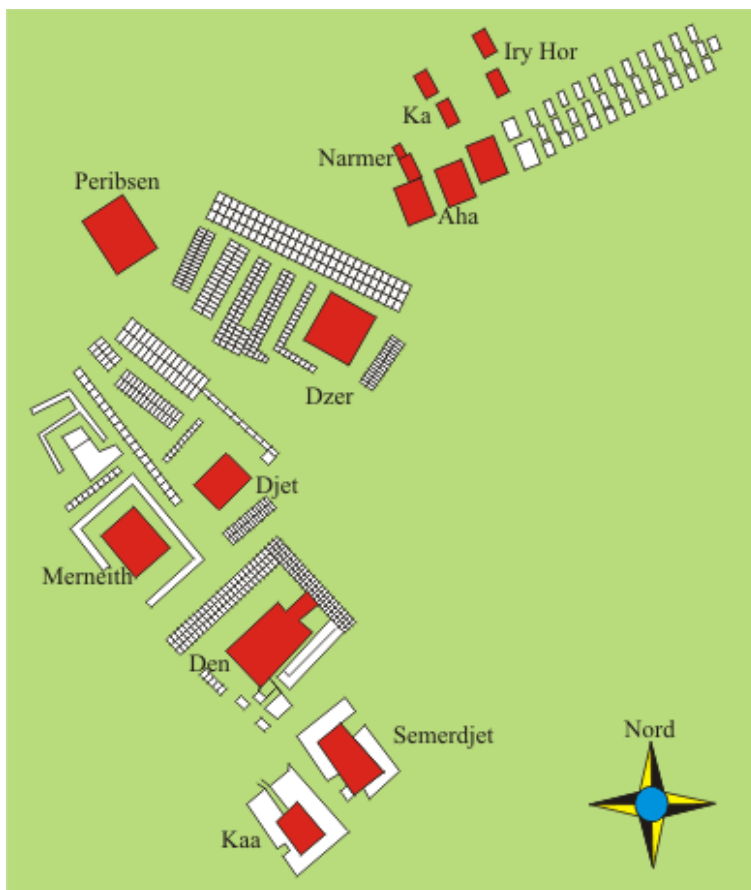
³⁰ Maříková Vlčková, Petra: *Hroby,hrobky a pohřebiště starých Egyptů*, s. 89.

nejzdobenější je je chrámová hrobka krále Sentiho I. Jemné malované reliéfy měly zdůraznit vztah mezi tímto králem a Osiridem.³¹

2.1.4 Pohřebiště v Umm el-Kábu

Umm el-Káb (Obr.1) bylo pohřebiště opravdových králů, kteří vládli na počátku egyptských dějin. Francouzský učenec Emile-Clément Amélineau provedl v letech 1895-1896 destruktivní vykopávky. Na jejich částečné revizním výzkumu se podílel v letech 1900-1901 Petrie, který si uvědomoval význam tohoto pohřebiště.³²

Výzkumy na pohřebištích v Umm el-Kábu (Obr.1) přinesly nové informace. Tyto informace by mohly vyřešit spory ohledně dvou skupin královských památek. *Jedním možným vysvětlením je, že jak v Abydu, tak i v Sakkáře se jednalo o královské*

Obrázek 1: Mapa pohřebiště v Umm el-Kábu zvaného pohřebiště B, toto území obsahuje hrobky králů 1. dynastie a posledních dvou králů 2. dynastie.

pohřební stavby. Na obou místech byly objeveny vedlejší hroby řemeslníků, služebníků i zvířat, kteří měli doprovázet svého královského pána na onen svět. V Abydu, kde bylo objeveno více než 1300 vedlejších hrobů, dostatek archeologických dokladů prokázal, že tyto pohřby byly současné se smrtí majitele, protože hrobová struktura byla vybudována nad hlavním pohřbem i nad vedlejšími hroby. Nápisy na doprovodných stélách uvádějí jména jednotlivých majitelů hrobek a někdy také pohlaví a další

³¹ Bahn, Paul G.; Hrách, Tomáš: *Příběh archeologie: sto velkých objevů*, s. 26.

³² Tamtéž, s. 26.

*podrobnosti a prokazují, že tyto hroby obsahovaly mnoho žen a rovněž válečné zajatce, trpaslíky a psy.*³³

V Sakkáre bylo objeveno méně vedlejších hrobů, ale přítomnost nástrojů nalezených u některých pohřbů značí, *že zde byli pohřbeni zruční řemeslníci, aby zajistili pracovní síly na trvalé opravy a údržbu hrobky*. Těla byla ovinutá v plátně a poté pohřbena. Byla uložena *v dřevěných rakvích a zaopatřena pro posmrtný život potravou a toaletními předměty.*³⁴ Podle dokladů, která poskytují těla, se zdá, že tito služebníci byli v okamžiku pohřbu již mrtví, a to pravděpodobně následkem požití jedu. *Tento zvyk hromadného pohřbívání se udržel déle na jihu a dosáhl svého vrcholu v Abydu za vlády krále Džera, jehož komplex zahrnoval přes 500 vedlejších pohřbů.* Tento zvyk skončil s Archaickou dobou a v pozdějších hrobkách se na místo těchto lidských obětí objevují modelové figurky služebníků, které měly představovat náhradní pracovníky.

Na pohřebištích v Abydu se vyskytují také pohřby lodí. Roku 1991 bylo objeveno dvanáct mělkých lodních jam. Účel pohřbů lodí zůstává stále nejasný.³⁵

2.1.5 Královské hroby

*Pohřební monumenty, které patřili královně Merjetneit, všem králům 1. dynastie a dvěma ze 2. dynastie, Peribsenovi a Chasechemuejovi, ležely v oblasti Umm el-Ka'bu na abydoském pohřebišti. Hrobové stavby z doby vlády Merjetneity a všech králů 1. dynastie kromě Narmena a Semercheta se našly i v Sakkáre na memfiském pohřebišti.*³⁶

Tyto nálezy vyvolávaly dohady o skutečném místě pohřbení. Sakkarské hroby jsou oproti těm v Abydu dvojnásobně větší, což by mohlo naznačovat, že králové se raději nechali pohřbít poblíž svého nového hlavního města, Memfidy. Na druhé straně byl Abydos domovem jejich předků.

Královské hroby v Abydu jsou obklopeny řadami menších hrobů, které patřili dvořanům a dalším lidem z králova okolí, z nichž velké množství zemřelo ve stejné době jako král.³⁷

³³ David, A. Rosalie; Vymazalová, Hana: *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 86.

³⁴ David, A. Rosalie; Vymazalová, Hana: *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 86.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Watterson, B.: *Egyptané*, s. 54.

³⁷ Tamtéž.

2.1.6 Usire

Byl egyptským bohem mrtvých a vládcem podsvětí. Také byl bohem půdy, vody, slunce a vegetace, “*Král bohů a lidí*”, “*Pán věčnosti*”.

*Pod svým řeckým a latinským jménem Osiris je pravděpodobně nejznámějším ze všech egyptských bohů. Stejně tak jako je sestra a manželka Eset (Isis) nejznámější egyptskou bohyní. Ze všech bohů je pro nás nejsnáze pochopitelný. Na rozdíl od ostatních bohů se jeví jako bytost člověku nejvíce blízká.*³⁸

V Egyptě patřil Usirův kult k nejstarším a nejrozšířenějším. Vznikl již v předhistorické době a všeobecného uznání dosáhl za Staré říše.³⁹ Usire představuje nejcelistvější postavu mezi egyptskými bohy. Na jedné straně předává lidem základní znalosti, například jak obdělávat půdu; na druhé straně je bohem, který stále znovu umírá a stále se znovu rodí.⁴⁰

Mýtus o Usirovi hovoří o tomto bohu jako o dobrotivém *králi Egypta, pastýře svého lidu, kterého zavraždil jeho závistivý bratr Sutech*. Pomocí své manželky Esety byl Usir vskříšen z mrtvých, aby vládl podsvětí.⁴¹

*Bůh země Geb a bohyně nebes Nut zplodili čtyři děti - Usira, Eset, Suteha a Nebthet. Usir jako prvorozený zdědil právo vládnout egyptské zemi.*⁴²

Po uspořádání království odešel k národům na jihu, aby je naučil obdělávat půdu a klanět se bohům, protože tyto národy nebyly civilizované. Po dobu své nepřítomnosti měla království na starost Eset. Když se Usire vrátil, tak na něj jeho žárlivý bratr Sutech nastražil léčku. *Během stolování vyzval své hosty - mezi nimi také Usira -, aby ulehli do honosného sarkofágu, a slíbil, že je daruje tomu, komu bude přesně na míru. Jakmile se však do něj uložil Usire, Sutech nádherný sarkofág zavřel a hodil jej do Nilu.*⁴³ Řeka ho odnesla k moři a nakonec přistál na pobřeží v městě Byblos. Sarkofág s Usirovým tělem se dostal do rukou krále Byblu. Eset se podařilo krále přemluvit, aby jí sarkofág s tělesnými ostatky vydal. Poté Usirovo tělo přepravila do Egypta. Sutech však tělo tajně odvezl do svého sídla, kde pak mrtvé tělo rozsekal na čtrnáct částí, které nechal rozptýlit po celé zemi. *Chtěl tak zabránit tomu, aby Usirovo ka – jeho duše – žilo dál,*

³⁸ Zemarovský, V.: *Bohové a králové starého Egypta*, s. 360.

³⁹ Tamtéž.

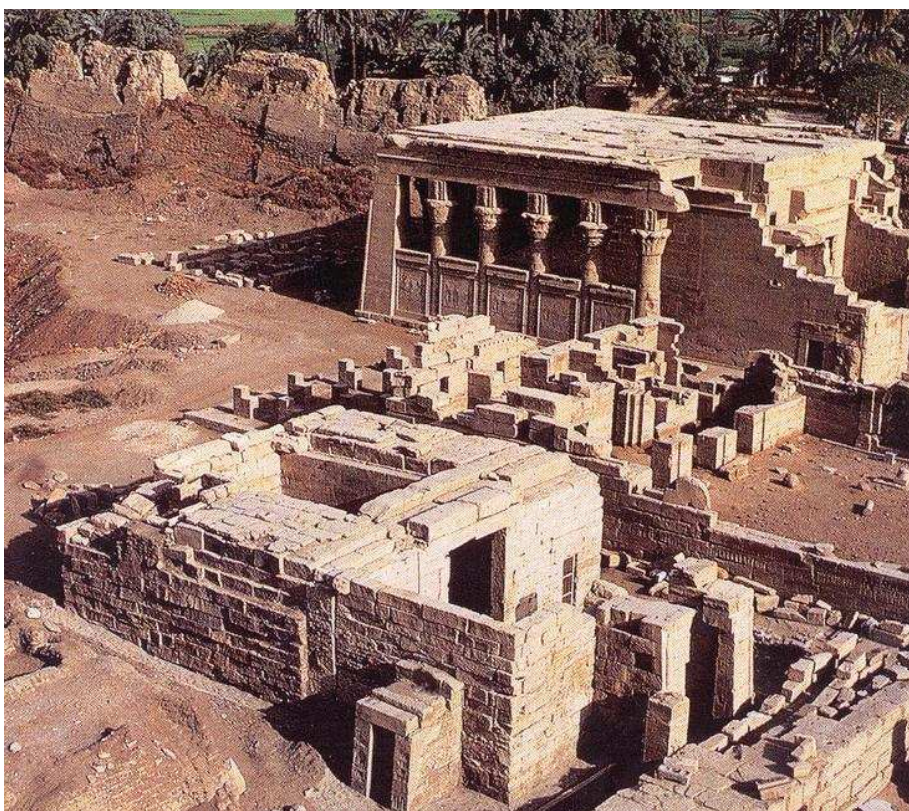
⁴⁰ Kolektiv autorů: *Tajemství kolem nás*, s. 30.

⁴¹ Watterson, B.: *Egyptané*, s. 73.

⁴² MAT, Pavel. *Mýty a skutečnost* [online]. 18. 02. 2008 [cit. 2010-01-10]. Egyptské mýty. Dostupné z WWW: <<http://myty.info/view.php?navezclanku=eset-a-usire-isis-a-osiris&cislocclanku=2008020001>>.

⁴³ Kolektiv autorů: *Tajemství kolem nás*, s. 30.

*protože Egypťané věřili, že je spjato s tělem. Eset však našla všechny části manželova těla s výjimkou penisu, který prohlásila pod jménem fallos za posvátný. Ostatní části těla sebrala do rakve a dala je pohřbít v Abydu. Přežití ka umožnilo Usirovi, aby zázračným způsobem zplodil po své smrti s Esetou syna: ta mu porodila chlapce Hora, který je považován za ochránce před zlem a jehož kult se rozšířil po celém Egyptě. Když se Hor vyučil válečnickému řemeslu, tak se rozhodl pomstít svého otce. Sutecha v bojích porazil. Ještě jednou se snažil Sutech popřít pravoplatnost jeho dědictví, ale bohové to nedopustili.*⁴⁴

Obrázek 2: chrám Sethiho I. v Abydu

2.2 Mezopotámie

Jendo z nejkonzervativnějších náboženství ve světě je považováno právě mezopotámské. Mezopotámská “božská trojice” (někdy k ní bývala počítána i bohyně Nichursag, pak se tedy jednalo o čtverici) byla uznávána až do konce babylónského kulturního života, tedy do počátku našeho letopočtu. Po celou dobu v chrámech

⁴⁴ Kolektiv autorů: *Tajemství kolem nás*, s. 30.

zaznívaly stejné modlitby.⁴⁵

An (Akkadsky Anu) byl považován za “boha nebe”, v představách Sumerů byl bohem velmi vzdělaným. Neměl svůj zvláštní symbol. Na meznících byl znázorňován pouhou božskou tiárou, která byla položena na oltáříku. Anovým číslem byla šedesátka, princip šedesátiletého systému. Neměl žádnou zvláštní funkci, a tedy byl poměrně málo vzýván zvláštní modlitbou.

Anův kult nebyl příliš rozšířen, hlavní svatyně byla v Uruku a byla nazývána Eanna. V překladu to znamená “dům nebes” nebo “dům Anův”.

Další bůh Enlil byl opravdovým sumerským národním bohem označovaný za “pána ovzduší”. Symbolickým enliovým číslem je padesátka, která symbolizovala zastoupení desetinného systému. Hlavní svatyní tohoto boha je chrám, který je nazýván E-kur, tj. “dům-hora”. V epilogu Chamurapiho zákona najdeme výstižně popsáný vztah mezi Enlilem a Anem.⁴⁶

Enlil byl krutým bohem, přinášející zmar; mělo se mu za zlé, že nezabránil - jak o tom vyprávějí epické skladby - zkáže města Uru a že byl původcem potopy. Byl také zastáncem pořádku a tím také božstvem blahodárným.

Třetím členem, který se řadí mezi “božskou trojici” byl Enki označovaný jako “pán země”. Jeho akkadské jméno bylo Ea. Symbolickým číslem Enkiho byla čtyřicítka. Byl uctíván jako bůh moudrosti, který naučil lidstvo řemeslům, vědám a umění.⁴⁷

2.2.1 Zobrazení božstev

Božstva v Mezopotámii nebyla ani skrytá ani poznatelná pomocí nadpřirozených prostředků. Transcendence jim byla cizí. *Byly to mocnosti, zásady řádu, mechanismy činnosti.* Náboženské myšlení si nekladlo otázky, zda je jejich vzhled osobní či neosobní. *V jakoby nezřetelném celku, který byl označován pomocí sumerského výrazu dingir nebo akkadského výrazu ilum, nebylo místa pro neurčité či anonymní síly.* Naopak před nás vystupují jasně vykreslené postavy, z nichž každá má své jméno, které zahrnuje množství přívlastků a funkcí, *každá má své postavení ve společnosti, osobité vlastnosti i zvláštní příběhy, které dávají vyniknout celé škále citových, volních a rozumových schopností.* Božstva jsou spojena s určitým místem. Jsou připoutány k

⁴⁵ J. Klíma, *Lidé Mezopotámie : cestami dávné civilizace a kultury při Eufratu a Tigridu*, s.167.

⁴⁶ J. Klíma, *Lidé Mezopotámie : cestami dávné civilizace a kultury při Eufratu a Tigridu*, s.167.

⁴⁷ Tamtéž, s. 168.

hroudě, k území, na kterých uplatňují svou pravomoc.⁴⁸

*Všechna božstva, jimž se dostalo osobitých rysů v průbězích, jež se k nim vztahovaly, byla rovněž definována prostřednictvím specifických forem. Jejich zobrazování je složité. Nejčastějším pravidlem byl anthropomorfismus. I když se kultovní socha objevila zřejmě dosti pozdě a v chrámu ji předcházela symbol, v glyptice nebo na reliéfech existovaly obrazy bohů již velmi záhy. Tyto obrazy nebyly božstvy samotnými, byly pouze jejich znázorněním, stejně jako symboly. Anthropomorfní znázornění mělo své hranice. Pravděpodobně bylo používáno pro velká kosmická a astrální božstva. Pro božstva chtonická a podsvětí bylo používáno zobrazení teriomorfní a hybridní.*⁴⁹

2.2.2 Oběť v Mezopotámii

Z rozšířené mezopotámské představy, že člověk byl stvořen, aby sloužil bohům, vyplývala nezbytnost, aby bohy neustále živil, oblékal a přinášel jim dary.⁵⁰

Pojem oběť, byl v Mezopotámii chápán vždy jako něco pozitivního. Každá "oběť" byla výhradně darem, štědrostí, ofěrou⁵¹ nějakému božstvu, která mu byla ku prospěchu a užitku. Byl to statek, který mu byl prospěšný, potřebný či příjemný, *ať už se jednalo o zabitou zvíře ("obětované", v obvyklém smyslu "určené smrti"), nápoj daný v úlitbu a tím předaný jeho konzumentu, vzácný nebo přepychový předmět, o jehož příjemci panovalo přesvědčení, že ho potřebuje nebo po něm touží, aby ho použil ke svému prospěchu nebo v něm našel zalíbení.*⁵² Proto lze oběti a obětiny řadit do tří kategorií: První, "užitečné" pro bohy – čluny, postele, židle, poháry, zbraně z válečné kořisti a šperky – se dávaly do pokladnice chrámu jako součást "majetku" boha. Druhá – sošky od těch, kdo přinesli oběť, mohly být umístěny před bohem, aby je ve stálé modlitbě před ním zastupovaly. Tyto obětiny měly vyjadřovat poděkování. Obsahovaly nápisy, které sdělovaly, že předměty byly obětovány "za život" dárce nebo jménem nějaké jiné osoby. Obětiny mohly být poskytovány také ve formě žádostí.⁵³

⁴⁸ Glassner, Jean-Jaques.: *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.*, s.168-169.

⁴⁹ Glassner, Jean-Jaques.: *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.*, s.168-169.

⁵⁰ Black, J., Green, A.: *Bohové, démoni a symboly starověké Mezopotámie*, s.150.

⁵¹ Obětní dar (ABZ slovník cizích slov [online]. 2005-2006 [cit. 2010-06-27]. Ofěra. Dostupné z WWW: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/ofera>>.)

⁵² Bottéro, Jaen.: *Nejstarší náboženství Mezopotámie*, s.155.

⁵³ Glassner, Jean-Jaques.: *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.*, s.150.

2.2.3 Ištar

Je nejznámější ze všech mezopotamských božstev. Je známá jako „paní nebes“ a ochranná bohyně města Uruku. Ištar byla především božstvem ženského pohlaví. *Mezopotamci si ji představovali jako svrchovanou paní svého vlastního těla, oproštěnou od jakéhokoli mužského poručení a zbavenou atributů mateřství. Byla však svrchovanou bohyní obdařenou královskou mocí a pastýřským úřadem spolu s atributy, jimiž se toto postavení projevovalo: trůnem, korunou, žezlem a pláštěm.* Pravomoc této bohyně se projevuje v oblasti života jedince a společnosti, *kterými jsou láska a válka.* Zнала válečné umění, dokázala zacházet se zbraněmi. Jako bohyně lásky bdí ve své ženskosti nad pohlavním životem.⁵⁴

Sféra jejího vlivu byla mnohem širší. Ištar byla přítomna i konání mnoha neméně důležitých společenských rituálů, které měly podobu přechodových rituálů. Jedná se o iniciační rituály jinochů, přechod k novému roku, sňatek a pohřební rituály. Jeden mýtus popisuje způsob, jímž stanovila pohřební rituály a oběti mrtvým.⁵⁵ *Podle slov zaklínání z poloviny 3. tisíciletí plnila Inanna úlohu „správkyně seznamů“ ve světě mrtvých. Při výkonu této funkce pronesla také pohřební oslavnou řeč na zesnulého krále Ur-Nammua, poté, co přišel do podsvětí. Tato oslavná řeč ospravedlňovala rozsudek smrti vyřčený v náležitém*

Obrázek 3: Lebka služebnice s ozdobnou pokrývkou hlavy. Dvorní služebnice obětované králi byly v okamžiku smrti ozdobeny početnými klenoty. Mnoho žen mělo diadémy ze zlata a polodrahokamů dovážených z dalekých zemí.

⁵⁴ Glassner, Jean-Jaques.: *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.*, s.169.

⁵⁵ Tamtéž.

okamžiku podsvětními vládci.⁵⁶

2.2.4 Chrámové oběti

Bohové byli uctíváni slavnostními průvody, hymny, modlitbami. Tímto způsobem to však nestačilo. Byli tedy uctíváni pravidelnými oběťmi, které byly podstatným zdrojem příjmů pro kněžstvo.

Touha po obětech byla připisována samotným bohům. Důstojná oběť vypadala takto:

“Každodenně po celý rok k velké snídani připravíš 18 zlatých nádob na Anův oltář: 7 napravo a 7 nalevo s pívem, po dvou s vínem. Totéž pro přesnídávku, svačinu a večeři. K svačině a večeři se nepodává mléko. Z dvojí mouky pekař upeče 243 chlebů, z nichž 30 položí před Ana. K velké snídani bude připraveno 7 prvotřídních čistých tučných dvouletých skopců, živých ječmenem, 1 skopec živý mlékem, 1 velké dobytče, 1 neodstavené tele a 10 velkých skopců, neživých ječmenem, celkem tedy 18 skopců.”⁵⁷

Oběti se lišily podle toho, o kterého boha se jednalo. Stejně tak se lišily i modlitby, na které byl kladen velký důraz.⁵⁸

2.2.5 Lidské oběti

O velké oběti při úmrtí pána nebo paní, členů domácnosti, člověka stejně jako zvířete, z raně dynastického Sumeru je v dokumentárních zdrojích zřídka zmínka, pokud je vůbec nějaká. Ověřena je vykopávkami “Královských hrobů” v Uru, které provedl sir Leonard Woolley. Hlavní obyvatelé těchto hrobů byli doprovázeni řadou obětí, šesti až osmdesáti lidmi, kteří byli vybaveni nástroji a zbraněmi, které při své službě používali. Hlavní tělo bylo vloženo do speciálně postavené kamenné nebo cihlové hrobky. Lidské oběti pak byly vloženy buď do jámy hrobu nebo do oddělených komor, což bylo běžnější. Do velkého otevřeného obdélníkového výkopu, který byl označován jako “jámy smrti”. Stěny a podlaha byly obloženy rákosem a k hrobu na dně jámy vedly schody nebo plošina, která byla na jedné straně přerušena. Nejdříve byli do hrobu uloženi pán nebo paní a poté byl hrob uzavřen. Společně byli uloženi se třemi nebo čtyřmi společníky, kteří byli ve skrčené poloze. Do jámy pak bylo odvedeno

⁵⁶ Glassner, Jean-Jaques.: *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.*, s.169.

⁵⁷ Klíma, J.: *Lidé Mezopotámie : cestami dávné civilizace a kultury při Eufratu a Tigridu*, str. 193.

⁵⁸ Tamtéž.

procesí vojáků, dvořanů, sluhů, hudebníků, vozů a kočárů tažených zvířaty s vozky a čeledíny. *Každá osoba nesla malou hliněnou, kamennou nebo kovovou nádobu.*⁵⁹ Podle klidné polohy těl je předpokládáno, že z těchto nádob *vypili svůj jed nebo uspávací prostředek. Zvířata byla zabita a jáma zasypána hlínou.* Celý proces byl doprovázen složitými obřady.⁶⁰

*Tak rozsáhlé oběti z raně dynastického období měly zřejmě krátké trvání a brzy se od nich upustilo. Ale v sedmém století př. n. l., když se mělo za to, že zatmění věští smrt asyrského krále, vybíral se dočasný náhradník krále a královny. S dvojicí se určitou dobu obřadně jednalo, jako by byli skutečným králem a královnou a poté, v době předpokládané osudné události, byli usmrceni.*⁶¹

2.2.6 Nálezy v Uru

*Roku 1933 britský badatel sir Leonard Wolley objevil v sumerské metropoli Ur dvě hrobky ve tvaru krypty, jejichž původ spadá do roku 2400 př. n. l.*⁶² *Jedná se o hroby králů a královen sumerského vládnoucího rodu a jiných významných osobností plně cenností a skvostných řemeslných výrobků společně s náznaky lidských obětí.*⁶³

V hrobech byly uloženy ostatky majitele hrobky a také mrtvoly mužů a žen, které Wolley identifikoval jako “*služebníky*” a možná i rituální oběti.

Nejlépe dochovaná hrobka patřila ženě, která se podle pečetítka jmenovala Pu-abí. V předsíni hrobu ležela těla pěti mužů s bronzovými dýkami na opascích. Pod vrstvou rohoží byly nalezeny kostry 10 žen, které byly vyrovnány ve dvou řadách, ozdobené zlatými šperky a náhrdelníky. Pod jámou v podlaze vedl další vchod do jiné hrobové komory s vlastní šachtou a předsíní. Zde bylo objeveno šest, mužských a 19 ženských těl, tažná zvířata, přepychové obětiny stejného druhu jako v hrobce Pu-abí. Hlavní mužská mrtvola byla identifikována jako urský král Akalamdua. Další hrob patřil Meskalamduovi, který byl údajně král. Na hlavě měl zlatou přilbu. V jedné šachtové hrobce bylo nalezeno sedmdesát čtyři vybraně oblečených nebožtíků, z nichž šedesát osm bylo žen a každá z nich měla u sebe lyru. Majitel hrobky je neznámý.⁶⁴

⁵⁹ Black, J., Green, A.: *Bohové, démoni a symboly starověké Mezopotámie*, s. 16-117.

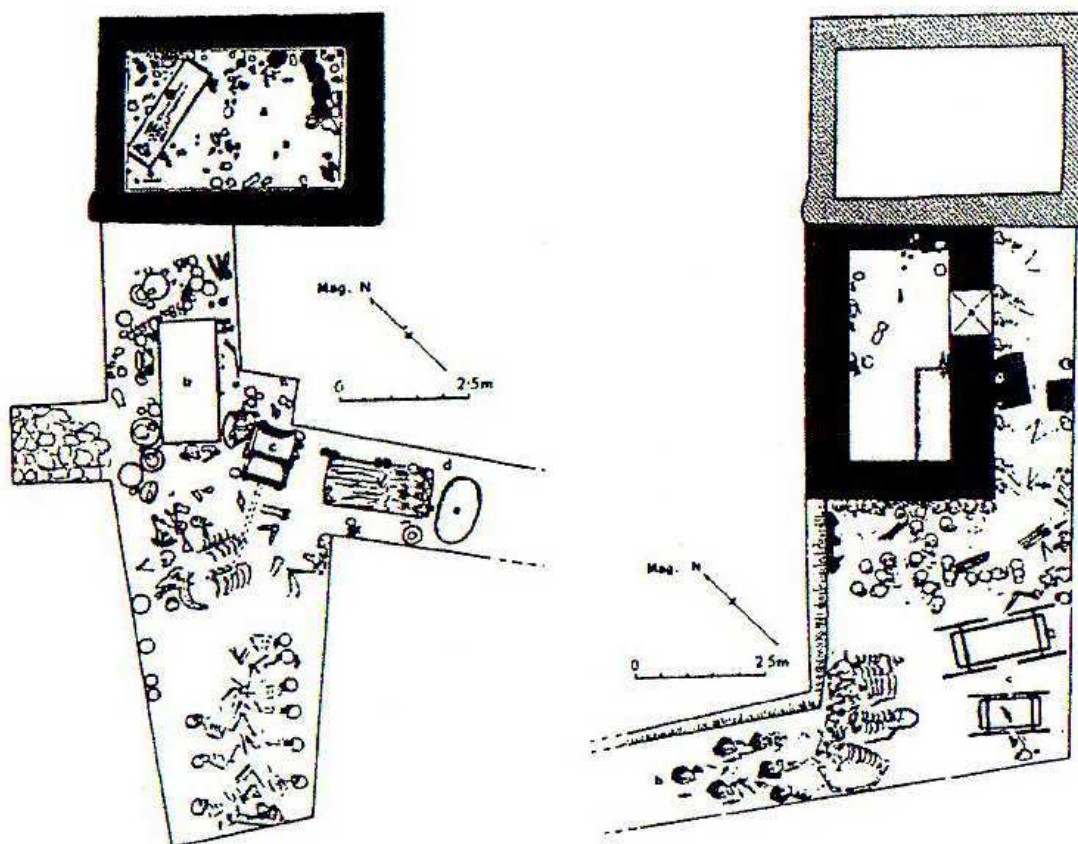
⁶⁰ Black, J., Green, A.: *Bohové, démoni a symboly starověké Mezopotámie*, s. 116-117.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Eldar [online]. 4.5.2003 [cit. 2010-05-15]. Hromadné pohřby Sumerů evokovaly touhu po nesmrtelnosti. Dostupné z WWW: <http://eldar.cz/hade/archiv2003/situace04_05_03.html>.

⁶³ Bahn, P.G.: *Příběhy archeologie: sto velkých objevů*, s.142.

⁶⁴ Leick, Gwendolyn.: *Mezopotámie: počátky měs*, s. 136-137.

Obrázek 4: Plány dvou důležitých raně dynastických hrobů v Uru, jak je vykopal sir Leopard Woolley. Takzvaný „Královský hrob“

3 Féničané a Kartaginci

Lidské oběti Féničanů (Foiničanů) jsou popisovány nejen starověkými historiky jako Kleitarchos, Diodorus, Plutarchos. Féničané patří ke kultuře označované biblickým pojmem Kanaánci.⁶⁵

Bohyně Tanit a bůh Baal Hammon jsou známi tím, že jim Kartaginci přinášeli oběti.

Baal i Tanit vyžadovali velké oběti, které i dostávali. Na posvátných místech zvaných „tófet“ se pod širým nebem konalo obětování. Velké množství nápisů na tófetech jsou dokladem, že středem kultu obětí byla hlavně Tanit. Roku 1921 byl v Kartágu objeven tófet. Po několik let probíhaly vykopávky, které odkryly tisíce uren s částečně spálenými kostmi. Ty byly pohřbeny *do jam vyložených oblázky*. *Většina z nich byla zvenku označena - zpočátku malým vytesaným trůnkem, později bylo zvykem označovat je vysokým kusem kamene (stélou), někdy s nápisem na počest Baala a Tanit s uvedením jména dárce. Jedna taková stéla je umístěna v muzeu v Tunisku a ukazuje zřejmě kněze s batoletem (předpokládanou obětí) na ruce. I když se počet kartáginských tófetových věnovacích textů mění, nebyly nikdy od začátku až do zničení města přerušeny.* Podle odhadů bylo každý uloženo přibližně 100 uren, což činí za všechny roky neuvěřitelných 60 000 obětí.⁶⁶

3.1 Tanit

Tanit pochází z fénické mytologie. Byla Bohyní nebe, měsíce včetně hvězd a plodnosti. Byla uctívána hlavně v Kartágu.⁶⁷ Je známá z nápisů ze severoafrického pobřeží. Odpovídala východofoinické bohyni Astarté a byla ztotožňována s řeckou bohyní matkou Hérrou a římskou Junonou. Jejím proslulým symbolem byl trojúhelník a nad ním vodorovná tyč, na níž ležel kotouč (někdy považovaný za sluneční nebo měsíční disk). Přesný význam symbolu se dosud nepodařilo přesně rozluštit. *Tanit se objevovala po boku Baala Hammona jako “Baalova tvář” (Pene Baal Tanit) a Kartaginci ji uctívali jako své hlavní božstvo, dokud na její místo nenastoupila římská bohyně Juno. Tanit pak byla uctívána též pod jménem Caelestis.* Byla zobrazována jako

⁶⁵ MAT, Pavel . *Mýty a skutečnost* [online]. 18. 02. 2008 [cit. 2010-01-10]. Dětské oběti v Kanaánu. Dostupné z WWW: <<http://www.myty.info/view.php?navezclanku=detske-obeti-v-kanaanu&cislocclanku=2006100001>>.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Jordan, Michael; Edererová, Radka: *Encyklopedie bohů*, s. 437.

mladá žena (někdy i s křídly), k jejím atributům vedle zmíněného “Tanitina znaku” patřila holubice, granátové jablko, ryba, palma, srpek měsíce (občas spojený se slunečním diskem) a symbol otevřené ruky. V jejím chrámu v Kartágu byla vzývána také bohyně Ceres.⁶⁸

Kult bohyně Tanit je spojován s lidskou obětí. Byly jí přinášeny oběti dětské, ale jsou doklady o obětování i dospělých. Povinnost obětovat děti na oltář měly především vysoce postavené rodiny. Někteří bohatí samozřejmě nechávali obětovat podstrčené děti otroků.⁶⁹

Další možností, kterých bohatí využívali bylo koupení dětí od chudřasů, tím se shostili svého závazku a uchránili své vlastní potomky.⁷⁰

Dokladem lidských, k obětí, které byly přinášeny v Kartágu je především tzv. tofet v dnešním Salambu. Tofet byla foinická svatyně, kde byly pořádány obětní obřady dětí a zvířat proto, aby uctily božstva Baala Hamona a Tanity. Tělesné pozůstatky obětí se ukládaly do urn a

místo uložení urny bylo **Obrázek 5: Obětiště punské bohyně Tanity** označeno kamenným náhrobkem ve tvaru trůnu, oltáře nebo kapličky. Ve svatyni Bohyně Tanit se nacházel oltář, mající velký význam v dobách římského císařství.⁷¹

⁶⁸ Jordan, Michael; Edererová, Radka: *Encyklopedie bohů*, s. 437.

⁶⁹ S. Moscati, *Foiničané*, s. 120.

⁷⁰ S. Richter, *Kartágo*, s. 41.

⁷¹ S. Moscati, *Foiničané*, s. 119.

3.2 Baal Hammon (pán obětního kouře)

*Bůh stvořitel. Foinický (punský) /Kartágo/. Spolu s bohyní Tanit nejvyšší bůh kartaginského panteonu. Pocházel z východního Středomoří. Někdy spojován s foinickým Elem nebo egyptským Amonem. Řekové ho ztotožňovali s bohem nebe Kronem, Římané s bohem setby a rolnictví Saturnem.*⁷² Nabídky od fyzických osob byly určeny jako dar, příslib nebo platba pro tohoto boha, od kterého se jim mělo dostat podpory.⁷³

Tanit je na nápisech často záhadně uváděná jako „Baalova tvář“, což je ženský protějšek Baala.⁷⁴

3.3 Dětské oběti

Podle nálezů v Kartágu, na posvátných místech zvaných tofet byly nalezeny urny, které obsahovaly spálené kosti dětí.⁷⁵ Tyto důkazy ukazují na dětské obětní rituály prováděné Féničany ještě v období několika staletí před n.l. Pozůstatky lidí i zvířat - převážně ovcí a koz byly uloženy do uren. Lze se tedy domnívat, že zvířata byla v některých případech obětována místo dětí. Stejně tak jako se o tom píše v biblickém příběhu o Abrahámovi, který místo svého syna nakonec obětoval beránka. Bylo to spíše výjimečně, protože bylo nalezeno mnoho dětských pozůstatků.⁷⁶ Je tedy zcela jisté, že Kartagiňané přinášeli svým božstvům lidské oběti a že se udržoval zejména zvyk spalovat děti a novorozeňata. Důkazem toho jsou archeologické nálezy, ale jakým způsobem a postupem se tato oběť vykonávala není jisté.

Přinášení lidských obětí byl jeden z typických a nejvíce do očí bijících kartaginských zvyků. Archeologické objevy starých punských tofetů v Salambo a v Sousse ukázaly, že *odkryté urny obsahují kosti zahynulých lidí a že se nejedná jen o pouhá pohřebiště, ale o masový výskyt rituálně uložených pozůstatků výkupných a záslibných obětí, jak to*

⁷² Jordan, Michael; Edererová, Radka: *Encyklopedie bohů*, s. 69.

⁷³ The Phoenicians and the West, s. 252

⁷⁴ S. Moscati, *Foiničané*, s. 116.

⁷⁵ *Phoenician Encyclopedia* [online]. 1996 [cit. 2010-06-25]. Child Sacrifice: Children of Phoenician Punic Carthage Where Not Sacrificed to the Gods. Dostupné z WWW: <<http://phoenicia.org/childsacrifice.html>>.

⁷⁶ MAT, Pavel. *Mýty a skutečnost* [online]. 18. 02. 2008 [cit. 2010-01-10]. Dětské oběti v Kanaánu. Dostupné z WWW: <<http://www.myty.info/view.php?navezclanku=detske-obeti-v-kanaanu&cislocclanku=2006100001>>.

potvrzují i rozmístěné tu stély.⁷⁷

Největší rozšíření dosahovalo obětování lidí v dobách ohrožení kartáginské republiky, jehož cílem bylo naklonit městu přízeň jeho bohů a přivodit úspěch punských zbraní na bojišti. *Polybios uvádí, že kartáginský vojevůdce, který zvítězil na Sicílii nad řeckým vojskem, dal usmrtit jako smírnou oběť plné tři tisíce zajatých nepřátel, aby uctil památku svého předka, který kdysi padl v boji v této krajině. Sám kartáginský stát pečoval o to, aby každoročně byli obětováni nejvyššímu městskému bohu Baalu Hammonovi dva mladí chlapci, na což dozírala zvláštní ústřední komise. Obětování novorozených nemluvňat nacházelo časté uplatnění v kartáginské společnosti jako rituální daň z krve.*⁷⁸

Některé děti byly staré dva až tři měsíce, jiné se dožily i pěti let. Jejich pohlaví dosud nebylo určeno.

3.4 Archeologické nálezy

Salambo patří k nejvýznačnějším archeologickým nálezům. *V Salambo, hned nedaleko stanice zdejší rychlodráhy a něco málo západně od zanesených jezírek zdejšího kothónu, bylo objeveno a odkryto v podivně utvářené terénní proláclině podle všech známek a okolností asi nejstarší kultovní místo na území Kartága, zvláštní to spojení obětiště a pohřebiště, posvátný kartáginský “tofet”.*⁷⁹

Tento název znamenal tolik, co “obětní hranice” a označoval celý široký okrsek, kde se přinášely zápalné oběti městským božstvům a kde zároveň byly ukládány zpopelněné pozůstatky v hliněných urnách a

ossariích do země a nad nimi pak byly vztyčovány kamenné menhíry, stély a desky se

Obrázek 6: Stély v kartáginském Tofetu

⁷⁷ Richter, S.: *Kartágo*, s. 40.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Richter, S.: *Kartágo*, s.37.

*záslibnými nápisy*⁸⁰, které odkazují na lidskou krev obětí.⁸¹

Archeology bylo vykopáno pradávne božiště. Vše bylo zachováno tak, jak to bývalo v době, kdy Kartágo stoupalo ke své moci. Zpočátku toto bojiště připomíná hlubokou, rozlehlou prohlubeň, jejíž stupňovitě tvářená úbočí jsou podpírána dlouhými horizontálními podezdívkami z volně kladeného lomového kamene. Tím vzniká jakási *soustava průběžných teras, nepřehledný chaotický labyrint zdí, keřů, cestiček a strmých pobořených srázů a hlinitých strží*.⁸²

Vykopávky, které byly prováděny ve čtyřicátých letech našeho století, vedly k výsledkům, pomocí nichž bylo možné vysvětlit mnoho nejasností kolem náboženských představ a kultických zvyklostí starých Kartaginců.⁸³

3.5 Lidské oběti s historickým pozadím

Jsou známé případy, které potvrzují platnost tohoto krutého obyčeje na skutečném historickém pozadí. *V bitvě u Homéry vojsko řeckých měst porazilo punské šiky a uvedlo je ve zmatek. Velitel Kartaginců se snažil odvrátit hrozící pohromu smírnými oběťmi bohům a u velikého planoucího ohně nařídil zabít k tomuto účelu přichystaná dobytčata. Protože nápor Řeků sílil, nebylo možné ho*

Obrázek 7: Kartaginský Tofet - urny s dětskými pozůstatky byly uloženy v několika vrstvách. Červená urna pochází z období Tanit I (750-600 př.n.l.), ostatní urny z Tanit II (400-300 př.n.l.).

*zastavit a bylo zjevné, že bitva bude rozhodnuta kartaginskou porážkou, vrhl se sám vojevůdce do plamenů hranice, aby svou vlastní obětí odvrátil hněv božstva a získal jeho podporu v zoufalé situaci.*⁸⁴

Za bojů o Sicílii, roku 301 př. n. l., když se řecké vojsko města Syrakus vylodilo v Africe a stálo před Kartágem, bylo rozhodnuto obětovat dvě stě dětí nejpřednějších rodin. Kromě toho tři sta mladých lidí, kteří stáli v podezření, že kdysi nebyli vydáni bohům a namísto nich že byly podstčeny děti otroků, podstoupilo dobrovolně smrt.

⁸⁰ Richter, S.: *Kartágo*, s.38.

⁸¹ Aubet, Maria Eugenia: *The Phoenicians and the West*, s. 252.

⁸² Richter, S.: *Kartágo*, s.38.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

*O pět let později , roku 305 př.n.l., byli naopak zase obětováni nejkrásnější řečtí zajatci jako hromadná žerva, při němž se náhodou vzňal a shořel i posvátný stan a příbytek vojevůdců a celá slavnostní oběť skončila velkou panikou.*⁸⁵

⁸⁵ Richter, S.: *Kartágo*, s.41

4 Judaismus a křesťanství

4.1 Judaismus

Nejstaršími doklady jsou oběti, které v Bibli přinesl Kain a Ábel. *Po jisté době přinesl Kain Hospodinu obětní dar z plodin země. Také Ábel přinesl oběť ze svých prvorozených ovcí a z jejich tuku. I shlédl Hospodin na Ábela a na jeho obětní dar, na Kaina však a na jeho obětní dar neshlédl. (Gn. 4:3-5)*⁸⁶

U pohanských národů tvořily často součást modloslužebnictví lidském oběti, jejichž poslední zbytky se snažila vymýtit Tóra.

V dobách chrámu byly přinášeny různé typy obětí: ola (zápalná oběť), mincha (oběť moučná), nesech (úlitba) či šechar (obětování „silného nápoje“), chatat (oběť za hřích) a ašam (oběť za vinu), nedava (dobrovolná oběť), neder (oběť podle slibu), tnufa (oběť mávání), truma (oběť pozdvihování) a šlamim (oběť za mír).⁸⁷

Největší obětí byly děti. Děti jsou považovány za to nejcennější, co člověk v životě má. Jejich obětování bylo tím největším důkazem víry a oddanosti.

4.2 Lidské oběti v Bibli

Zmínky o lidských obětech se objevili již ve staré zemi Kanaán. Zprávu o skutečné lidské oběti je napsána v Druhé knize královské. *„Jal však svého prvorozeného syna, který měl kralovat po něm, a obětoval ho v zápalnou oběť na městských hradbách. I postihlo Izraele veliké rozlícení, takže od něho odtáhli a vrátili se do své země.“ (2. Kr 3:27)*

V První knize královské je zmíněn důkaz lidské oběti, která byla vložena do základů domu: *„V jeho dnech vystavěl Chíel Bételský město Jericho. Na Abíramovi, svém prvorozeném, položil jeho základ a na Segúbovi, svém nejmladším, postavil jeho vrata podle Hospodinova slova, které ohlásil skrze Jozua, syna Núnova.“ (1 Kr 16:34)*

4.2.1 Zasněčení prvorozených.

"Posvět' mi všechno prvorozené, co mezi Izraelci otvírá luno, at' z lidí či z dobytka. Je to moje!" (Ex. 13:2)

⁸⁶ Bible, s. 7.

⁸⁷ Newman, Ja'akov; Sivan, Gavri'el. *Judaismus od A do Z : slovník pojmů a termínů*, s. 129

Neopozdíš se s dávkami z hojnosti svých úrod a vylisované šťávy svých hroznů a oliv. Dáš mi prvorozeného ze svých synů. Stejně tak naložíš se svým skotem a bravem, zůstane sedm dní u matky, osmého dne jej dáš mně. (Ex. 22: 28-29)

V Jeruzalémě se spalovali lidští prvorození, jako ti, kteří náležejí bohu.⁸⁸

A tak jsem jim dal nedobrá nařízení a řády, skrze něž nebudou mít život; poskvrnil jsem je jejich vlastními dary, když prováděli ohněm vše, co otvírá lůno, abych je naplnil úděsem a oni poznali, že já jsme Hospodin. (Ez 20:25-26)

4.2.2 Zkouška Abrahama

Bůh chtěl Abrahama vyzkoušet: *“Vezmi svého jediného syna Izáka, kterého miluješ, odejdi do země Mórija a tam ho obětuj jako oběť zápalnou na jedné hoře, o tíž ti povím!”* Brzy ráno si Abraham osedlal osla a vydal se k místu, o kterém mu řekl Bůh. S sebou vzal svého syna, 2 služebníky a dříví na zápalnou oběť. Když dorazili na určené místo, tak Abrahám připravil oltář, narovnal dříví a svého syna svázal do kozelce a položil ho na oltář. Poté vzal Abrahám obětní nůž, aby jím zabil svého syna. *V tom na něho z nebe volá Hospodinův posel: “Abrahame, Abrahame!” Ten odvětil: “Tu jsem.” A posel řekl: “Nevztahuj na chlapce ruku, nic mu nedělej! Právě teď jsem poznal, že jsi bohabojný, neboť jsi mi neodepřel svého jediného syna”.* (Gn. 22:2-12)

4.2.3 Zápalná oběť

Zápalná oběť je podle rabínů obětí nejvyšší obětí, protože je zcela strávena, spotřebována. Je jedinečná mezi obětmi Hebrejců. Nemá nic společného s odčiněním nebo prominutím hříchu. *Zápalná oběť je činěna výhradně pro obnovení a posvěcení, pro obnovení Smlouvy milosti s Bohem.*

Zápalná oběť, neboli olah, je známá také pod názvem chalil.⁸⁹

Dáte se do zpěvu jako v noci, kdy se zasvěcuje svátek, srdce se naplní radostí jako tomu, kdo jde za zvuku píšťal, aby vstoupil na Hospodinovu horu, ke Skále Izraele. Hospodin se ohlásí svým velebným hlasem, dá pocítit svou dopadající paži v prudkém hněvu, v plameni šířajícího ohně, blýskáním a průtrží mračen a kamenným krupobitím. Ašúr,

⁸⁸ Balabán M., Tydlitátová V.: *Tázání po budoucím*, s. 32.

⁸⁹ Senyak, Z.; Korbelík, M.: *Hebrejská kniha mrtvých*, s. 117.

jenž jiné bil holí, zděsí se Hospodinova hlasu. Každé švihnutí metlou, které mu Hospodin zasadí, dopadne za zvuku bubínků a citar; vybojuje proti němu bitvy pouhým mávnutím ruky. Neboť odedávna je už připraven Tófet, žároviště hluboké a široké, pro zápalnou oběť [m-l-k]. Na jeho hranici je mnoho ohně a dříví, jako proud síry je zapálí dech Hospodinův. (Iz 30:29-33)

Přivedl všechny kněze z judských měst a poskvrnil posvátná návrší, na nichž kněží pálili kadidlo, od Geby až po Beer-šebu. Zbořil posvátná návrší u bran, i to, které bylo u vchodu do brány Jóšuy, velitele města, nalevo, vchází-li se do městské brány. Kněží těchto posvátných návrší nesměli vystupovat k oltáři Hospodinovu v Jeruzalémě, směli ovšem jíst nekvašené chleby se svými bratřími. Poskvrnil i Tófet v Údolí syna Hinóмова, aby už nikdo neprovedl svého syna nebo dceru ohněm k počtě Molekově. (2 Kr 23:8-10)

4.2.4 Oběti k počtě Molekovi, oběť pozdvihování

V Tófetu, který je v Údolí syna Hinóмова, postavili posvátná návrší a spalovali své syny a své dcery ohněm. To jsem jim nepřikázal, ani mi to nepřišlo na mysl. Proto hle, přicházejí dny, je výrok Hospodinův, kdy se už nebude říkat : „Tófet“ ani „Údolí syna Hinóмова“, nýbrž „Údolí vraždění“. V Tófetu se bude pohřbívát, a až nebude místo, stanou se mrtvolý tohoto lidu pokrmem nebeskému ptactvu a zemskému zvířectvu, jež nikdo nevyplaší. Způsobím, že v judských městech a na ulicích Jeruzaléma přestane hlas veselí, hlas radosti, hlas ženicha i hlas nevěsty, neboť země bude obrácena v trosky.“ (Jr 8:31-34)

Při vykonávání Hospodinovy pomsty nad Midjájci byla kořist rozdělena. Tedy i lidé. Lidských duší bylo šestnáct tisíc a dávka pro Hospodina dvaatřicet osob. Mojžíš tedy dal knězi Eleazarovi tuto dávku jako Hospodinovu oběť pozdvihování, jak Hospodin Mojžíšovi přikázal. (Nu 31: 40-41)

4.3 Rabínské pojetí oběti

Ve většině starověkých náboženství najdeme představu , že při rituálním kontaktu s božstvím je nezbytnou podmínkou zvířecí oběť. Z Bible se dozvídáme také o lidských obětech . Uctívači pohanských bohů přinášeli své prvorozené syny jako oběť

božstvům.

První zmínkou o oběti vykládají rabíni v příběhu Kaina a Ábela. Ve smyslu vzdát Bohu čest jako Dárci všeho života. Podle rabínského výkladu Abrahamovi, kdy má obětovat svého jediného syna "Izáka", se domnívají, že si Bůh lidské oběti nepřeje⁹⁰.

Modlitby za odpuštění a díkuvzdání byly doprovázeny obětováním zvířat, ale v přísně omezeném počtu. V době Šalamounova chrámu a Druhého chrámu tedy probíhali rituální oběti. Údajně někteří ranní proroci proti obětním rituálům protestovali a dokonce je odmítali. Jelikož proroci velmi ostře kritizují nadřazování rituální praxe nad etické hodnoty a normy mezilidských vztahů. Zničení Druhého chrámu v roce 70 poskytl historický zlomový bod, který umožnil radikální interpretaci dosavadního judaismu, včetně jeho spojení s chrámovým kultem. Vzhledem k tomu, že základní obrysy pobiblického judaismu byly kodifikovány právě v této době, jednalo se o přirozenou demarkační čáru: obětní rituály byly přísně zakázány kdekoli jinde než v jeruzalémském chrámu, který ležel v rozvalinách. Možnost obnovení oběti přicházela v úvahu pouze v případě znovuvybudování chrámu. V Mišně rabíni pečlivě zaznamenali všechny chrámové rituály a o jejich významu bylo diskutováno v Gemaře. O obětech se mnoho píše v Talmudu, ale všechno pouze s výhledem na "dny Mesiášovy", kdy bude chrám obnoven.⁹¹

Rabíni ustanovili svátek tiša be-av a další postní dny. V těchto dnech se má se zármutkem vzpomínat na zničený chrám. Rabíni trvali na tom, aby chrámové oběti byly nahrazeny "obětí rtů". Pravá bohoslužba je bohoslužba srdce, že nadále vyjádření vděčnosti a prosby za odpuštění hříchu není třeba rituální obětí.⁹²

4.4 Křesťanství

Křesťanství je termín užívaný pro označení křesťanské víry. Vztahuje se na všechny církve, komunity, denominace a také na ideály a pojmy, které vyvolal nebo vyslovil Ježíš Kristus a jejichž společným prvkem je vyznání víry v téhož Ježíše jako Syna Božího, vtěleného, zemřelého a zmrtvýchvstalého.⁹³

V křesťanství se uctívání uskutečňuje zejména děkovným přijímáním Božího

⁹⁰ Hoffberg, R.: Rabínské pojetí oběti. *Křesťanská revue* 1,1999, s. 16-18.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Tamtéž.

⁹³ *IEncyklopedie.cz* [online]. 2007 [cit. 2010-05-19]. Křesťanství. Dostupné z WWW: <<http://www.iencyklopedie.cz/krestanstvi/>>.

díla spásy.⁹⁴ Jako oběť je chápána smrt Ježíše Krista, který svoji smrtí na kříži vzal na sebe všechny hříchy světa a tak spasil lidstvo. *V kontextu je čin Ježíšova sebeobětování úzce vázán na obřad eucharistie propojený s židovským Pesachem. Na této spojnici byl Ježíš ztotožněn s božím Beránkem, který jedinou obětí snímá hříchy všech.*⁹⁵

Eucharistií je v církvi označení pro křesťanské kultické stolování s Kristem. *Předpokladem bylo Ježíšovo vystoupení, zejména jeho stolování s hříšnými lidmi, které zpřítomňovalo nový život v království božím.* Kristova oběť je připomínána chlebem a vínem.⁹⁶

*Křesťansky obětovat neznamena dávat něco, co by Bůh bez nás neměl, ale znamená to, že se stáváme zcela přijímajícími a dovolíme mu, aby se nás zcela ujímal. Dovolit Bohu, aby v nás jednal.*⁹⁷

4.4.1 Lidská oběť v Novém zákoně

V této kapitole jsem podle svého uvážení vybrala několik úryvků z Nového zákona, které hovoří o oběti. Některé souvisejí s každodenní obětí, jiné jsou o lidské oběti Ježíše Krista.

Bůh učinil to, co bylo zákonu nemožné pro lidskou slabost: Jako oběť za hřích poslal svého vlastního Syna v těle, jako má hříšný člověk, aby na lidském těle odsoudil hřích, (Ř 8:3)

Kristus však přinesl za hříchy jedinou oběť, navěky usedl po pravici Boží, navěky usedl po pravici Boží a hledí vstříc tomu (Žd 10:12)

Ale i kdybych měl skropit krví oběť a službu, kterou Bohu přináším, totiž vaši víru, raduji a spoluraduji se s vámi se všemi, stejně tak se i vy radujte a spoluradujte se mnou. (F(p) 2:17)

Lidé byli k oběti vybízeni:

Vybízím vás, bratří, pro Boží milosrdenství, abyste sami sebe přinášeli jako živou, svatou, Bohu milou oběť; to ať je vaše pravá bohoslužba. A nepřizpůsobujte se

⁹⁴ Helena Pavlicová; Břetislav Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 288.

⁹⁵ Helena Pavlicová; Břetislav Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 395.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ *Katolická charismatická obnova* [online]. 2001-2010 [cit. 2010-06-26]. Skutečné místo kříže v naší víře. Dostupné z WWW: <<http://www.cho.cz/clanky/Skutecne-misto-krize-v-nasi-vire.html>>.

tomuto věku, nýbrž proměňujte se obnovou své mysli, abyste mohli rozpoznat, co je vůle Boží, co je dobré, Bohu milé a dokonalé. (Ř 12:1-2)

V tomto dopise jsem se místy odvážil připomenout vám leccos ve jménu milosti, která mi byla dána od Boha, abych byl služebníkem Krista Ježíše mezi pohanskými národy. Konám tuto posvátnou službu kázáním Božího evangelia, abych pohany přinesl jako obětní dar milý Bohu, posvěcený Duchem svatým. (Ř 15:15-16)

Jsmo totiž jakoby vůně kadidla, jež Kristus obětuje Bohu; ta vůně proniká k těm, kteří docházejí spásy, i k těm, kteří spějí k zahynutí. Jedněm jsme smrtonosnou vůní k záhubě, druhým vůní vedoucí k životu. (2K 2:15-16)

Jako milované děti následujte Božího příkladu a žijte v lásce, tak jako Kristus miloval nás a sám sebe dal za nás jako dar a oběť, jejíž vůně je Bohu milá. (Ef 5:1-2)

aby skrze něho a v něm bylo smířeno všechno, co jest, jak na zemi, tak v nebesích – protože smíření přinesla jeho oběť na kříži. (Ko 1:20)

Ježíš za svého pozemského života přinesl s bolestným voláním a slzami oběť modliteb a úpěnlivých proseb Bohu, který ho mohl zachránit před smrtí; a Bůh ho pro jeho pokoru slyšel. (Žd 5:7)

Každý velekněz bývá ustanoven k tomu, aby přinášel dary a oběti; proto musel i Ježíš nutně přinést oběť. (Žd 8:3)

Chápání Kristovy krve bylo jako symbol vykoupení a utrpení, který se uplatňoval v křesťanském rituálu. To bylo podobenstvím pro nynější čas, neboť dary a oběti, které se tam přinášely, nemohly dokonale očistit svědomí toho, kdo je obětuje; jde jen o pokrmy, nápoje a různá omývání, tedy o vnější předpisy, platné jen do nového uspořádání. Ale když přišel Kristus, velekněz, který nám přináší skutečné dobro, neprošel stánkem zhotoveným rukama, to jest patřícím k tomuto světu, nýbrž stánkem větším a dokonalejším. A nevešel do svatyně s krví kozlů a telat, ale jednou provždy dal svou vlastní krev, a tak nám získal věčné vykoupení. Jestliže již pokropení krví kozlů a býků a popel z jalovice posvěcuje poskvrněné a zevně je očišťuje, čím více krev Kristova očistí naše svědomí od mrtvých skutků k službě živému Bohu! Vždyť on přinesl sebe

sama jako neposkvrněnou oběť Bohu mocí Ducha, který nepomíjí. (Žd 9: 9-14)

Tou vůlí jsme posvěceni, neboť Ježíš Kristus jednou provždy obětoval své tělo. (Žd 10:10)

Vždyť těla zvířat, jejichž krev vnáší velekněz do svatyně jako oběť za hříchy, spalují se za hradbami. (Žd 13:11)

Přinášíme tedy skrze Ježíše stále oběť chvály Bohu; naše rty nechť vyznávají jeho jméno. Nezapomínejme také na dobročinnost a štědrost, takové oběti se Bohu líbí. (Žd 13:15-16)

V tom je láska: ne že my jsme si zamilovali Boha, ale že on si zamiloval nás a poslal svého Syna jako oběť smíření za naše hříchy. (1J 4:10)

Spojení jmen Ježíše Krista je označováno za nejhlubší a nejkratší vyznání víry. Vyjadřuje, že Ježíš Kristus je pravý Bůh a zároveň pravý člověk, který přináší člověku záchranu (spásu). Jeho poselství se obrací ke všem lidem na celé zemi.⁹⁸

Podle názorů některých biblistů pocházel z Nazaretu v Galileji. Vyprávění o jeho narození přináší Matoušovo a Lukášovo evangelium. *Vystupoval jako učitel Zákona i jako prorok s vědomím jedinečného poslání od Boha. Svě uční, podle evangelia, doprovázel „mocnými činy“.* Jeho učení i postoje narazily na odpor většiny vlivných vrstev tehdejší společnosti. O velikonočních svátcích byl zatčen chrámovou stráží a vyslechnut. Po výslechu *před židovskou velezradou v Jeruzalémě předán římské koloniální moci (Pilát) jako uchazeč o židovský královský trůn a ukřižován.*⁹⁹

⁹⁸ *Abeceda víry na Internetu* [online]. 2008 [cit. 2010-06-30]. Ježíš Kristus. Dostupné z WWW: <http://www.vira.cz/jezis-kristus/?sel_id=63>.

⁹⁹ H. Pavlicová, B. Horyna. *Judaismus, křesťanství, islám*, s.327-328.

5 Řecko

Řecké náboženství neobsahuje žádná dogmata, svobodný přístup každého jednotlivce k víře nebyl chápán jako urážka boha. Důležité bylo, aby věřili, že bohové skutečně existují a přinášeli jim tradiční oběti.¹⁰⁰ Pod pojmem „řecké náboženství“ se rozumí výpovědi o tom, co Řekové chápali jako předmět své víry, kterou doprovázely patřičné projevy náboženské *bázně (aidós)* a *úcty (eulabeia)* k tomu, v čem viděli *božstvo (to thein)* a co pro ně bylo *posvátné (hieron)*.¹⁰¹

Bozi se od lidí liší i tělesným vzhledem. Božstva jsou na krétských předmětech vyobrazena menší než člověk. Bozi se mohou s lidmi stýkat - to dovolovalo jejich antropomorfní pojmání.

5.1 Řecké kultovní obřady

Lidé se k božstvu obraceli buď individuálně u oltáře doma nebo na veřejnosti. Na veřejnosti tak konali *jako skupina vyznavačů určitého kultu, jako občané vůči bohu své obce, jako návštěvníci cizího města vůči cizím bohům*. Stejně jako bylo možností uctívat božstvo, tak bylo mnoho forem kultovního přístupu. Některé formy se ustálily a měly tisíciletou tradici. Muži obětovali mužským bohům zvířecí samce, ženy přinášely bohyním oběť v podobě zvířecí samice. Nebeským bohům se obětovala bílá zvířata a podsvětím černá.¹⁰²

*Oběti (hiera = to, co je zasvěcené) byly kladeny na oltář, šlo-li o nekrvavé oběti (hagia = čisté, bez krve), nebo spalovány, šlo-li o oběti krvavé. Jindy se konali úlitby (spondai, libai) a pronášeli se modlitby (arai) a prosby (litai). O svátcích vyjadřoval těsné přimknutí se k božstvu průvod (pompé), který se ubíral po tradiční cestě ke svatyni. Průvod měl tuto cestu zpravidla zdůvodněno mýtem a sledoval určitý cíl, k jehož plnění bylo třeba nejen účasti osob, ale i přinesení určitých sakrálních potřeb, které obstarávali vybraní účastníci.*¹⁰³

Ve významných svatyních Řecka se pořádaly velké hry, které se konaly každé čtyři roky. Např. v Olympii byly zasvěceny bohu Diovi, v Korintu se konaly na počest boha Poseidóna, v Delfách Pýthonova, draka se šupinatým hadím tělem, usmrceného

¹⁰⁰ Santorini [online]. 2009 [cit. 2010-06-12]. Mytologie. Dostupné z WWW: <<http://www.santorini.cz/mytologie>>.

¹⁰¹ Radislav Hošek, *Náboženství antického Řecka*, s. 13.

¹⁰² Radislav Hošek, *Náboženství antického Řecka*, s. 121.

¹⁰³ Tamtéž, s. 121

Apollónovými šípy, jak předpověděla věštba. Nejdůležitějším aktem řeckých náboženských kultů bylo obětování. Obětí bylo nejčastěji zvíře, které obětující snědli. Tento způsob byl chápán jako forma obcování s bohy na nebesích. Oběť se také spalovala, byla-li určena některým z bohů podsvětí. Bývalo zvykem obětovat i víno, med, mouku a květiny. Oběti se stávaly součástí všech významných událostí jako byly svatby, nebo v rámci veřejných slavností. Veškerý soukromý i veřejný život byl určován věštbami, proto se na ně lidé chodili ptát při každé příležitosti. Nejslavnějším místem, kde se jim mohlo dostat odpovědi, byla věštírna v Delfách v chrámu zasvěceném bohu Apollónovi.¹⁰⁴

5.2 Bohové Řecka

S ohledem na rozsáhlý náboženský pantheon, uvádím jen některé bohy, kteří si žádali oběti. Zeus se měl stát obětí, ale Istí byl zachráněn. Poseidónovi přinášeli oběti mořeplavci a Artemis žádala oběť od Agamemnóna. Prométheus se obětoval pro lid, který byl potrestán jiným bohem.

5.2.1 Zeus

Zeus se dostal k moci kombinací násilí a lstivosti, a když se jí zmocnil, byla jeho vláda věčná a nezpochybnitelná.¹⁰⁵ Jeho královstvím se stala nebesa. Zeus byl syn Krona, jehož manželkou byla Rheie. Byl nejmladší dítě Rheino, ta byla rozhněvána, poněvadž Kronos pozřel všechny její dříve narozené děti, Hestii, Demeter, Héru, Háda, a Poseidona, aby se nemohla vyplnit věštba, že ho jeho vlastní dítě sesadí z trůnu. Proto se rozhodla, že Dia zachrání před tímto neblahým osudem. Porodila Dia tajně za temné noci na Krétě a svěřila ho nymfám Ídaji a Adrásteji, aby ho opatrovaly. Kronovi pak podstrčila kámen zabalený jako děčko, aby ho spolkl. Nymfy novorozeně živily mlékem kozy Amaltheie a medem. Zeus dospěl a rozhodl se bojovat s Kronem za osvobození svých sourozenců.

Řekové mluvili o Diovi vždy s nejvyšší úctou a k jeho počtě vystavěli mnoho chrámů, oltářů a nespočetných soch.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Santorini [online]. 2009 [cit. 2010-06-12]. Mytologie. Dostupné z WWW: <<http://www.santorini.cz/mytologie>>.

¹⁰⁵ Willis, Roy; Walter, Robert; Dědovská, Jovana. *Mytologie světa: ilustrovaný průvodce*, s. 132.

¹⁰⁶ Tamtéž.

Jeho bratrem byl Poseidon a Hádes. Hádes se stal vládcem podsvětí.

5.2.2 Poseidón

Poseidon byl považován za vládce moře. *Byl pánem všech mořských bohů i všech obyvatel moře. Mořské obludy mu věrně sloužily; jimi též trestal ty, kteří se proti němu provinili. Ve své nezkrtnosti měl časté spory s ostatními bohy; především o panství nad suchou zemí, po níž vždy toužil.* Poseidón byl původně pánem všech řek, pramenů a sladkovodních toků. Jako bůh moře byl uctíván mořeplavci, kteří mu přinášeli oběti, aby se uchránili před jeho hněvem.¹⁰⁷

Byl spojen se živelnými silami přírody jeho atributem je *trojzubec, býk (snad symbol agresivity) a kůň. Poseidon byl také bohem zemětřesení a často byl nazýván kultovním jménem Enosichtón („Zemětřas“).*¹⁰⁸

5.2.3 Artemis

Byla cudnou bohyní lovu. V řecké mytologii měly mnoho funkcí. *Panenská bohyně nelítostně chránící cudnost svou i svých družek byla bohyní lovu a se svými družkami často pobývala v divočině. Artemis lovila a zabíjela zvířata, ale také byla ochránkyní všech mláďat. Další její funkcí bylo chránit rodičky, ale také sesílala na ženy smrt a ženské nemoci. Byla zobrazována s lukem, jako mladá žena v loveckém šatě a s mládětem. Byla spojována s měsícem a proto její hlavu často zdobily rohy ve tvaru měsíčních srpů. Její kulty také souvisely s obdobím přechodu v životě ženy. Jedná se například o narození, pubertu, smrt. V období puberty se athénské dívky účastnily zasvěcovacích rituálů. Tyto obřady se konaly v Braurónu, v místě, které bylo vzdáleno několik kilometrů od Athén.*¹⁰⁹

*Je rovněž bohyní krvavé oběti. Krutý prvek její povahy vystupuje do popředí v jiném smyslu, když vyhrožuje trestem každé panně, která se stane ženou nebo manželkou.*¹¹⁰

Bez slitování si v době trojské války vyžádala od Agamemnona jako oběť jeho dceru Ífigeneiu.¹¹¹

¹⁰⁷ Willis, Roy; Walter, Robert; Dědovská, Jovana. *Mytologie světa: ilustrovaný průvodce*, str. 137.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 139.

¹¹⁰ Michael Jordan; Radka Edererová, *Encyklopedie bohů* s. 51.

¹¹¹ René Martin, *Slovník řecko-římské mytologie a kultury*, s. 47.

5.2.4 Prométheus

Prométheus se řadí mezi Títánům, kteří ovládali zemi před olympskými bohy. I přesto, že se Prométheus nepřipojil k Títánům v bitvě s Diem, nesl jejich porážku těžce. *Chtěl se pomstít ochranou lidí, kteří byli v době Kronově považováni za rovnoprávné, ale poté se stali ve srovnání s bohy méněcenným.* Jeden mýtus hovoří, že Prométheus sám stvořil z hlíny a vody prvního člověka Fainona). Způsob, kterým Prométheus ochraňoval lidi, rozzuřil Dia. Aby se pomstil, tak vzal lidem oheň, a proto museli lidé žít bez světla a tepla. Prométheus ukradl plamen z výhně boha Héfaista, který ukryl ve stvolu fenyklu, aby lidem pomohl. Zeus potrestal lidstvo tím, že požádal Héfaista, aby vytvořil z hlíny první ženu. Athéna jí darovala krásu a Hermés ji naučil klamu. Poslali ji na zem se džbánem, jako dar Prométheovu bratru Epimétheovi. Když byli oba ve společnosti, otevřela Pandora svůj džbánek (Pandóřina skříňka) a z něj vypustila zlo a nemoci. Zeus poté svůj hněv obrátil proti Prométheovi, kterého přikoval ke skále a seslal orla, který mu kloval játra. Pokaždé, když dravec játra vyrval, tak mu znovu dorostla. Toto utrpení trvalo tisíce let až do doby, kdy ho vysvobodil Hérakles.¹¹²

5.3 Perseus a Andromeda

Perseus, syn Dia a Danay, vykonal hrdinský čin. Za pomoci Athény sťal hlavu strašlivé medúze, kterou pak s sebou nosil v pytli a při jejímž spatření každý zkameněl. Měl okřídlené sandály, které mu pomohly uniknout Gorgonám, sestřám Medúsy. *Cesta povětrím jej pak zavedla přes Libyi a Egypt do Etiopie, kde tehdy vládl král Kéfeus a po jeho boku ješitná Kassiopeia.* Vychloubala se, že je krásnější než mořské nymfy (Néreoigny). Mořské nymfy si stěžovaly u boha moří Poseidóna. Ten na ní za její troufalost vyslal mořskou příšeru, která zpusťovala celou Etiopii. *Kéfeus se odebral do věštírny Dia Ammóna v Egyptě, aby se dotázal, jak by mohl zachránit zemi.*¹¹³ Jedinou možností je obětovat svou dceru Andromedu. Kéfeus ji nechal přikovat ke skále nad mořem jako krmení pro ohavnou zvěř. Když ji Perseus ze vzduchu spatřil, ihned se do ní zamiloval. Perseus se rozhodl stvůru zabít, bojuje s ní a nakonec se mu to podaří. *Z vděčnosti za své vítězství pak přinesl Diovi, Athéně a Hermovi zápalnou oběť.* Kéfeus a Kassiopeia děkovali Perseovi za osvobození dcery a uspořádali velkou hostinu. Na

¹¹² Willis, Roy; Walter, Robert; Dědovská, Jovana. *Mytologie světa: ilustrovaný průvodce*, s. 131.

¹¹³ Dommermuth-Gudrich, Herold; Braun, Ulrike; Steidlová, Dagmar: *Nejznámější mýty : 50 klasických mýtů antického světa.*, s. 222-224.

hostinu dorazil Fíneus, kterému je Andromeda zaslíbená. Fíneus měl s sebou početnou skupinu válečníků, začali boje. Perseus díky hlavě Medúsy zvítězil, protože je proměnil v kámen.¹¹⁴

Po roce se Perseus vrátil s Andromedou na ostrov Sefíros, kde za pomoci hlavy Medúsy vykonal trestní soud nad králem Polydektem. *Pak vrátil drahocenné okřídlené sandále zpět nymfám, které mu je půjčily, a hlavu Medúsy věnoval Athéně.*

Nakonec se vrátil do své původní vlasti i s Andromedou, která mu porodila čtyři děti.¹¹⁵

5.4 Ífigeneia v Aulidě

*Již od dob klasických Eurípidových dramát slouží tradiční vyprávění o starší dceři Agamemnóna, vůdce Řeků v trojské válce, a jeho nešťastné manželce Klytaiméstře jako důkaz převahy řecké kultury nad kulturou barbarskou, protože se již v mýtu povyšuje nad temnou magii barbarských rituálů. V případě Ífigeneie jde o prastarý obyčej lidských obětí a jeho překonání.*¹¹⁶

Obrázek 8: Perseus osvobozující Andromedu, malba Petra Paula Rubense (1577-1640); Madrid, Prado

V Aulidě se shromažďovaly řecké lodě, které se chtěly přeplavit do Tróje na pobřeží Malé Asie. Ve vrchním velení se střídal Agamemnón s krétským králem Ídomeneem. Po vyplutí se řecké válečné loďstvo přistálo na špatné straně, v Mýsii. Vojáci svedli několik bitev a vyplnili krajinu. Po neúspěšné výpravě se vrátili zpět do Aulidy a

¹¹⁴ Dommermuth-Gudrich, Herold; Braun, Ulrike; Steidllová, Dagmar: *Nejznámější mýty : 50 klasických mýtů antického světa.*, s. 222-223.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Dommermuth-Gudrich, Herold; Braun, Ulrike; Steidllová, Dagmar: *Nejznámější mýty : 50 klasických mýtů antického světa.*, s. 224.

opravili lodě, doplnily zásoby a čekali na vhodnou příležitost vyplout. Věštec Kalchás předpověděl, že nejlepší okamžik bude až Agamemnón obětuje svou vlastní dceru Ífigeneiu byhyni Artemidě. *Vyprávějí se nejrůznější důvody, proč byla Artemis na krále rozhněvána; pravděpodobně skolil jí zasvěcenou laň. Agamemnón věděl, že jeho žena nikdy nesouhlasila s tím, aby byla Ífigéneia poslána do Aulidy jako obětní beránek.* Ostatní řečtí vojevůdci ho přesvědčili, aby to zkusil Istí. Odysseus se měl vydat ke Klytaiméstře a předstíral, že její dcera bude provdána za hrdinu Achillea. Královna nemohla takovou čest odmítnout, a vydala se s Ífigeieou na cestu do Aulidy. Podle vyprávění se Agamemnón sice pokoušel své ženě *ke všemu přiznat, ale dotýčný dopis údajně zadržel jeho bratr Meneláos.*¹¹⁷

Řekové se domnívali, že Ífigéniu obětovali. Na Tauruský poloostrov byly Artemidě přinášeny lidské oběti: zejména řečtí trosečníci.¹¹⁸

Obrázek 9: Obětování Ífigeie na Aulidě zavražděn. Jeho manželka Klytaiméstra mu nemohla odpustit, že jejich dcera byla

Když Artemis viděla, že jsou Řekové připraveni vykonat zadostiučinění, již na vykonání oběti netrvala. Od oltáře Ífigeneiu unesla a povětřím ji donesla do země Taurů, kde bylo jejím úkolem sloužit jako kněžka. V tuto dobu se naskytla vhodná příležitost vyplout k trojským břehům. *U Taurů byla Ífigéneia znovu konfrontována s hrozivým obyčejem lidských obětí, protože tento barbarický národ měl ve zvyku obětovat Artemidě všechny cizince, kteří přijeli do jejich země.* Úkolem Ífigeie bylo připravovat tyto nešťastníky na smrt. Mezitím skončila trojská válka a Agamemnón se vrátil se domů, kde byl

¹¹⁷ Dommermuth-Gudrich, Herold; Braun, Ulrike; Steidlová, Dagmar: *Nejnámější mýty : 50 klasických mýtů antického světa*, s. 148-149.

¹¹⁸ K. Kerényi, *Mytologie Řeků II*, s. 244.

zabita. Za pomoci svého milence pak Agamemnóna zavraždila. Bratr domnělé mrtvé dívky Oréstes pak pomocí své druhé sestry Élektry pomstil smrt svého otce. Poté byl za matkovraždu pronásledován.¹¹⁹ Oréstes se dostal i do země Taurů. *Když přišli, měla oba řecké jinochy zasvětit k oběti.*¹²⁰ Ífigéieia ho včas poznala, tajně se s Orestem a Pyladem domluvili na útěku. Než utekli, tak podle věštby, která přikazovala Orestovi, odcizili kultovní Artemidinu sochu. *Před touto kultovní sochou sloužila Ifigeneia.*¹²¹ Ukrutná bohyně si pak našla novou vlast u Řeků, kde už žádné lidské oběti nepotřebovala.

Obrázek 10: Ífigeieia vede k oltáři svého bratra Oresta, který má být obětován

5.5 Théseus

*Théseus byl synem athénskeho krále Aigeia a troizenske princezny. Po Héraklovi je uváděn jako druhý největší hrdina antické mytologie. Pověstí o jeho hrdinských činech je mnoho. Jedním z nich pojednává je o zahubení Mínoáura. Když byl ještě Theseus malý chlapec, tak král Aegeas musel opustit Toizenu a vrátit se do Athén. Proto ukryl pod veliký balvan štít a meč a jeho matce přikázal, aby Thésea poslala za ním do Athén až v okamžiku, kdy bude schopen obě věci vlastními silami vyzvednout. Cestou do Athén vyčistil Théseus cestu od všech zlodějů a vrahů i od divoké zvěře. V Athénách by byl zahynul jedem, který mu připravila Medea, král jej však na poslední chvíli poznal a otrávené víno vylil.*¹²²

V té době přijely do Athén krétské lodě, které vybíraly sedm mládenců a sedm pannen

¹¹⁹ Dommermuth-Gudrich, Herold; Braun, Ulrike; Steidlová, Dagmar: *Nejznámější mýty : 50 klasických mýtů antického světa*, s. 149-150.

¹²⁰ K. Kerényi, *Mytologie Řeků II*, s. 245

¹²¹ Tamtéž.

¹²² *Řecko.cz* [online]. 26.8.2008 [cit. 2010-06-12]. Theseus. Dostupné z WWW: <<http://www.recko.cz/node/615>>.

pro oběť Mínotaurovi jako pomstu za smrt krétského prince. V okamžiku, kdy se Théseus dozvěděl o této oběti, přihlásil se dobrovolně jako sedmý mládenec. Jak se to dozvěděl král Aigeius, prosil alespoň Thesea, aby při návratu vyvěsil na lodi plachty podle toho, jak dopadnou.¹²³

Pokud zvítězí má Theseus vyvěsit plachty bílé, prohraje-li, mají být černé. *Když lodě připluly na Krétu, čekal na ně v přístavu krétský král Mínos s průvodem, ve kterém byla i jeho dcera Ariadné. Ta se do řeckého hrdiny ihned zamilovala a rozhodla se mu pomoci. V noci ho vyhledala a dala mu klubko nití, aby nezabloudil v bludišti Labyrintu, kde byl Mínotautos uvězněn. Když druhý den přišel Theseus ke vchodu do Labyrintu, uvázal nit u vchodu a vydal se do středu bludiště. Po těžkém boji se mu podařilo Mínotaura zahubit a pomocí nití se dostal zpět ke vchodu, kde už ho čekala Ariadné, aby s ním utekla do Athén. Po odplutí z Kréty si na chvíli odpočinuli na ostrově Naxos, kde na přání boha Dionýza Ariadné zůstala jako jeho manželka. Théseus vyplul opět na moře, zpět do Athén. V žalu nad ztrátou Ariadné však zapoměl vyměnit plachty za bílé. Král Aigeius vyhlížel loďstvo a když uviděl plachty černé, vrhl se ze skály do moře. To od té doby nese jeho jméno.¹²⁴*

¹²³ *Řecko.cz* [online]. 26.8.2008 [cit. 2010-06-12]. Theseus. Dostupné z WWW: <<http://www.recko.cz/node/615>>.

¹²⁴ Tamtéž.

6 Řím

6.1 Římské náboženství

Římská mytologie je silně ovlivněna působením řeckých vzorů. Za vládce bohů je považován Iuppiter, jehož družkou se stala Iuno, pánem moří Neptun, který byl patron válečníků a Venuše, bohyně lásky a krásy.¹²⁵

Římané se považovali za velmi zbožné, spatřovali ve všech věcech i živých bytostech božskou moc. Ve vztahu k bohům usilovali o udržení *pax deorum* (božího míru). Jako prostředek k udržení náklonnosti a zajištění si jejich vzájemné přízně byly oběti, svátky a další náboženské obřady.¹²⁶ Způsob a obsah oběti, jak byly v Římě přinášeny, ukazuje, že měli mnoho významů. *Byly oběti, které souvisely s primitivními představami napodobivých kouzel a znázorňovaly, co si obětující přáli, aby božstvo učinilo.* Jiné oběti vyplynuly z představy, že je nutné přinést božstvu dar jako projev vděčnosti za dobrodiní. Všem bohům se za všech okolností nepřinášeli stejné oběti, ale rozhodoval o tom charakter božstva a účel oběti.¹²⁷ *Na správný průběh obřadů dohlížela kněžská kolegia.* Zkoumání příznivých a nepříznivých znamení bylo významnou součástí římského náboženství. Důvodem bylo zajistit předpoklad úspěšného konání.¹²⁸

6.1.1 Oběti Bohům

Většinou bohům se přinášela oběť. Nejčastěji se jednalo o krvavé oběti v podobě usmrcení zvířete – býk, kráva, ovce, skopek, vepř, kuň, svině, pes, kanec, kozel. Zpravidla byl bohům přinášén samec a bohyním samice, podsvětním božstvům zvířata temné barvy a Iovovi světlý býček nebo s bílou skvrnou na čele. Menší *žertvy*¹²⁹ byly označovány *hostie* a větším se říkalo *victimae*. Obětovalo se zvíře jednoho druhu nebo různé (složená oběť).

Rozmanitým způsobem se konaly nekrvavé oběti. Mléko, víno a jiné podobné dary byly vylity před oltář, sochu božstva nebo před krbem. Pokrmy se pokládaly na zasvěcené

¹²⁵ B. Neškudla, *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*, s. 7.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Dr. V. Groh, *Starý Řím*, s. 314.

¹²⁸ B. Neškudla, *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*, s. 7-8.

¹²⁹ Oběti (Dr. V. Groh, *Starý Řím*, s. 315)

místo nebo bylo vhozeno do obětní jámy.¹³⁰

Iupiter byl považován za nejvyšší božstvo, vládce nebe a země. Oběť byla podle Catonova díla *O zemědělství* popisována takto:

*Oběťuj Iovovi oběť přijímacímu číši tak velkou, jak chceš. Toho dne ať nepracují volí, voláci ani ani účastníci oběti. Když přijdeš k oběti prones tato slova: "Iove oběť přijímací, sluší se obětovat ti v domě mém a v rodině mé číši vína; přijmi proto zavděk touto přinášenou ti obětí." Umyj si ruce, pak vezmi víno a řekni: "Iove oběť přijímací, přijmi zavděk touto přinášenou ti obětí, přijmi zavděk vínem zde položeným." Chceš-li, oběťuj i Vestě. Iovovi se oběťuje obětí v hodnotě jednoho assu a urnou vína. Iovovi oběťuj čistě, abys oběť neposkvrnil. Pod obětí zasij italské proso, česnek a čočku. (Cato, *O zemědělství*, 132)*

Další byla římská bohyně Diana, bohyně měsíce a ochránkyně žen, bohyně světla a také života. Diana je ztotožňována s řeckou bohyní Artemidou, popřípadě Hekatou. Byla uctívána jako Diana Nemorensis podle jezera Nemi, které bylo poblíž chrámu v Aricii. Její knězem mohl být jen ten, kdo v souboji zabije svého předchůdce větví z posvátného stromu, rostoucího v Dianině háji.¹³¹

Mars druhý nejdůležitější bůh po Iovovi. Považován za boha války, který měl svůj oltář na Martově poli, kde se pravidelně jednou za pět let na závěr censu konal očistný obřad. Obětoval se vepř, ovce a býk.¹³²

6.2 Lidské oběti

Lidské oběti se konaly jen ve vyjímáných případech, a to až do císařské doby. Nejčastěji byl obětován zločinec, který byl odsouzen k trestu smrti. Často dostávali příležitost uprchnout.¹³³ Rituál, který zahrnuje mnohem větší plochu, jsou průvody Agreů. Slamění panáci, kteří byli na závěr rituálu svrženi do Tiberu. Výklady tohoto rituálu se lišily již v antice, ale nejpřijatelnějším výkladem je, že kdysi byli z mostu do Tiberu shazováni lidé, šedesátiletí a starší (sexagenarii de ponte). V historické době se již prováděla jen náhradní oběť v podobě slaměných panáků.¹³⁴

Účelem očistných obětí bylo zbavit člověka nebo jeho majetek viny a získat přízeň

¹³⁰ Dr. V. Groh, *Starý Řím*, s. 315-316.

¹³¹ B. Neškudla, *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*, s. 56.

¹³² B. Neškudla, *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*, s. 126.

¹³³ Tamtéž, s. 143.

¹³⁴ Jörg Rüpke, *Náboženství Římanů*, s. 176.

bohů. Tato oběť byla přinášena samostatně nebo společně se smírnou obětí. Rituálně se očišťoval člověk, věc nebo místo spojené s konkrétní vinou. *K očištným obětem patřilo též italické ver sacrum, při němž obětovány božstvu veškery prvotiny úrody, mláďata zvířecí i děti.*

Jedním ze způsobů očištné oběti spočívá ve zničení viníka. Dokonalým provedením oběti bylo nejen zasvěcení božstvu, ale také byl skutečně obětován a usmrčen. *Např. vestálka,¹³⁵ která se provinila proti závazku počestnosti, byla pohřbena zaživa. Podobně byla lidskou obětí i devotio, při níž se sám občan zasvětil božstvu a dobrovolně se vydal na smrt. Známa je báje o Curtiovi, jež skočil do propasti na fóru, a pak vyprávění o P. Deciu Murovi, který se ve samnitských válkách pokusil svou devocí zachránit čest římských zbraní.¹³⁶*

Vedle dokonalých lidských obětí se v Římě vyskytovaly takové, kdy byl obětovaný člověk příslušnému božstvu jen zasvěcen a tím vyloučen z kulturního a občanského společenství.¹³⁷

Livius zaznamenal případ rituální oběti v Římě. Jedná se o jeden pár Galů a jeden pár Řeků, kteří byli pohřbeni zaživa ve fóru Barium. Tato oběť se měla konat v roce 228 př.n.l. a 216.př.n.l. Nad pravdivostí této oběti lze stále spekulovat, jelikož takový způsob zabití u Římanů není znám.¹³⁸

6.2.1 Sebeobětování

V římském světě bylo sebeobětování ve válce označované jako devotio, které bylo doprovázené detailními rituálními předpisy. Římský vojevůdce se obětuje, aby jim bohové darovali vítězství. *Po provedení oběti si vojevůdce stoupne na oštěp a se zakrytou hlavou pronese formule, jimiž zaslibuje vlastní život a proklíná nepřítele; pak se vrhá do boje, aby v něm našel smrt.¹³⁹ Pokud nezemře, nesmí jej, podle teorie Augustovy doby, římská společnost přijmout zpět. Loutka, která jej představuje, je spálena, on sám je ponechán naživu a zachází se s ním jako s neobraném.¹⁴⁰*

¹³⁵ Strážkyně věčného ohně (Dr. Groh, V.: *Starý Řím*, str. 16.)

¹³⁶ Dr. V. Groh, *Starý Řím*, s. 317-318.

¹³⁷ Tamtéž, s. 319.

¹³⁸ M. Beard; J. North; S.Price, *Religions of Rome*, s. 81.

¹³⁹ Jörg Rüpke, *Náboženství Římanů*, s. 117.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 165.

6.2.2 Manes

Jedná se o podsvětní božstva, která podle římské víry v posmrtný život byla duchy zemřelých. Jejich jméno svědčí o použití slova v opačném významu, protože manis bylo starobylé latinské slovo s významem “laskavý, dobrý”; pojmenováním si lidé chtěli božstva naklonit. Mánové měli v Římě svůj kult. Zpočátku jim byli obětováni lidé a tento zvyk přetrvával v bojích gladiátorů při pohřebních obřadech. Se zkratkou jejich jména se setkáváme zejména v záhlaví náhrobních nápisů, kde DM znamená Dis Manibus, “Bohům Mánům” (tj. dobrým duchům), kteří střeží hroby.¹⁴¹

6.3 Gladiátorské zápasy

Římané organizovali vystoupení gladiátorů. Jedná se o zvyk, který převzali od Etrusků, nejen při lidských zábavách a v divadlech, ale i při hostinách. Někteří lidé často zvali své přátele na dobré jídlo, zábavu, ale také proto, aby se společně podívali na zápasy gladiátorů. Několik dvojic gladiátorů si navzájem podřízli hrdlo a hosté jim radostí zatleskali.¹⁴²

Nejranější římské gladiátorské zápasy byly součástí pohřebních rituálů významných rodin, které chtěly usnadnit svým zemřelým příbuzným přechod ze světa živých do říše mrtvých a zároveň ukázat své bohatství, vážnost a moc. Někdy dal umírající šlechtic instrukce, jak má podle jeho přání, program vypadat. Pohřby byly nazývány termínem minus (povinnost vůči zemřelému). Tímto představením byla zemřelému prokázána služba. Původně znali tvrdší formy pohřební oběti. Obětovali zajatce nebo otroky, kteří byli za tímto účelem koupeni. Byli přesvědčeni o tom, že bude duše zemřelého očištěna lidskou krví.¹⁴³

Tyto závěry uvádí Tertullianus ve svém díle Spectaculis a také se objevují u spisovatele z druhého století, Festa. Ten sděluje:

*„Bylo zvykem obětovat zajatce u hrobek statečných válečníků; když vešla krutost tohoto obyčeje ve známost, byly pohřební oběti u hrobek nahrazeny zápasy gladiátorů,“*¹⁴⁴

To, že byly gladiátorské zápasy mírnější formou pohřebních obětí, bylo některými vědci zpochybňováno, protože vztah s oběťmi nepovažují za logický. Předpokládají, že

¹⁴¹ René Martin, *Slovník řecko-římské mytologie a kultury*, s. 155.

¹⁴² Fik Meijer, *Gladiátoři*, s. 2.

¹⁴³ Fik Meijer, *Gladiátoři*, s. 23.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 24.

Řekové a Římané své oběti usmrcovali při pohřebních slavnostech tím, že jim při pálení zemřelého na hranici prořízli hrdlo, nebo je pohřbívali zaživa, ale nikdy je nevyzvali, aby vzali meč či oštěp a s někým bojovali. Podle nich tedy gladiátorské zápasy neměly nic společného s pohřebním obětováním. Gladiátoři měli pomocí udatných soubojů během obřadů ilustrovat cnosti, které dělali Řím velkým a jaké zemřelí za svého života projevovali: sílu, odvahu a rozhodnost.¹⁴⁵

Nejznámějším místem, kde probíhaly tyto zápasy bylo Koloseum. (obr.11)

Obrázek 11: Koloseum

¹⁴⁵ Fik Meijer, *Gladiátoři*, s. 24-25.

7 Keltové

7.1 Prameny

*Prameny poznání keltského náboženství jsou trojího druhu: 1. písemné zprávy antických spisovatelů, 2. pověsti a mýty zaznamenané v pozdní době (ještě v 11. a 12. století n. l.) v západních retenčních oblastech (Bretaň, Wales, Skotsko, Irsko) a 3. prameny hmotné kultury.*¹⁴⁶

O dění v zemích severně hranic impéria se zajímají antičtí zpravodajové, politikové, historikové, vojáci, cestovatelé a své poznatky píší do pergamenu a atramentu. Zpočátku jsou některé zprávy zmatené a je jich velice málo, ale v konfrontaci s archeologickými je možné si udělat přesnější představy o náboženství té doby.

Retrospektivní metodou se lze dobrat řady poznatků o náboženství Keltů doby laténské. K dispozici je na 600 příběhů (bájí, pověstí, pohádek) bohů a héroů. *Hranice mezi skutečnými bohy a hérovy v keltském náboženství není jasná a určitá. Héroové nejsou nadpřirozené bytosti; skutečně žili jako lidé a pak teprve byla představa těchto lidí spojena s představou bytostí vyšších.*¹⁴⁷

Archeologické prameny jsou tvořeny zejména *pozůstatky keltských svatyní a kultovních míst, plastiky, řezby a sošky keltských bohů a héroů*, které pocházejí z laténské doby. Z gallo-římské doby to jsou kamenné pilíře s obrazy bohů (často i se jmény).¹⁴⁸

7.2 Keltské náboženství

Národ Keltů je velice nábožensky založený. V představách Keltů má výrazné postavení víra v posmrtný život a v převtělování duší.

Keltové se vyznačují polyteistickým náboženstvím. Každý kmen uznával své místní bohy. *Působnost některých kmenů se překrývá. Znali velké množství místních božstev, ochranných kmenových bohů, ochranných géniů vod, pramenů, lesů apod.*¹⁴⁹ Velký počet bohů byl zobrazován ve společnosti zvířat, která symbolizovala spojení

¹⁴⁶ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 342.

¹⁴⁷ J. Filip, *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 145.

¹⁴⁸ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 342.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 344.

světa živých se světem mrtvých.¹⁵⁰

7.3 Oběti v keltské mytologii

V keltské mytologii bylo snahou usmířit si nadpřirozené síly a naklonit si bohy. To bylo především prostřednictvím oběti. Jednalo se hlavně o zemědělské plodiny, domácí nebo divoká zvířata. Nejvyšším projevem víry ve schopnosti božstva byla lidská oběť. *Každé z božstev vyžadovalo určitý typ oběti a rituálu, který se sní pojil. Obětí byla vyjádřena prosba nebo naopak poděkování za zdar nějakého podniku (například válečného tažení), za odvrácení různých nebezpečí, nemocí, neúrody a podobně.*¹⁵¹

Jednotlivci přinášeli oběti sami za sebe, *nebo byly vykonávány ve jménu skupin i kmenových společenstev.* Obětem předcházely očistné rituály obětníků i obětovaného pomocí ohně nebo vody. Mohl je provádět sám obětník nebo druidové, respektive kněží či kněžky. *K provádění obětí sloužila k tomu určená (posvátná) místa – původně to bylo u posvátných stromů, kamenných stél, na planinách, na kopcích, u pramenů, jezer, močálů, posléze v posvátných hájích a v nich vymezených místech.*¹⁵²

Oběť se nerovnal pouhému zabití obětiny.

7.4 Lidské oběti

Keltové praktikovali různé formy lidských obětí. Vypadá to, že existovaly čtyři způsoby obětování, z nichž každý souvisí s jiným živlem: *pověšení (smrt vzduchem); utopení (smrt vodou); upálení (smrt ohněm); pohřbení zaživa (smrt zemí).* Je známo, že jednotlivé oběti bývaly popravovány těmito způsoby a že jejich smrtelný zápas se stával předmětem hrůzného způsobu věštění. Stávali se jimi většinou bývalí váleční zajatci, nebo lidé vyvrženi ze společnosti a zločinci.¹⁵³

Keltští bojovníci přinášeli oběti bohům a jako projev díky je skládali ve svatyních a na posvátných místech i uprostřed svých sídlišť. To co bylo jednou darováno se nikdo neodvážil vzít. Jednalo se o zbroj, poklady, které byly vydrancovány z nepřátelských svatyní a táborů. *Obětovány božstvům byly i hlavy nepřátel, které pak zdobily stěny*

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 356.

¹⁵¹ J. Vlčková, *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 238.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ C. Matthewsová, *Keltské duchovní tradice*, s. 63.

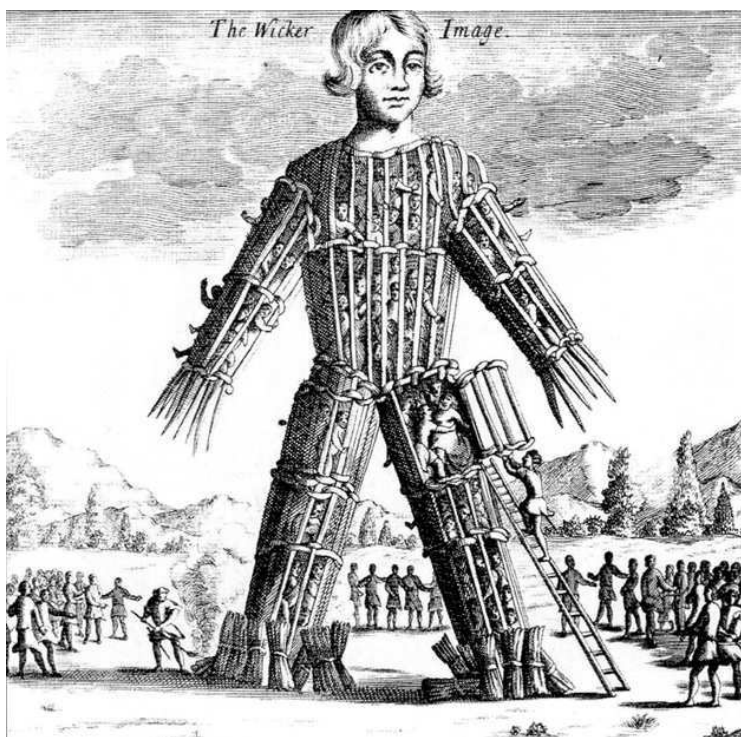
svatyní nebo skončily pohřbeny na dnech jezer a slatin nebo v pramenech a zřídlech.¹⁵⁴

Velmi časté jsou doklady stavebních obětí.

Hluboký mytologický význam měl zasvěcovací a přípravný rituál a případně trojitá smrt obětiny. *Oběti bylo zpravidla podříznuto hrdlo, vytékající krev zachycena do nádoby a jí byla pokropena pole (stromy, voda). Tělo bylo rozděleno na několik částí a ty zakopány na různých místech v okolí, aby byla jejich prostřednictvím oplodněna země a zabezpečena nová úroda. Lidská oběť mohla být doprovázena i oběťmi různých zvířat (krávy, ovce, prase či kance, berana, psa, jelena, koně).*¹⁵⁵

V popředí keltského panteonu stála trojice nejvýznamnějších bohů. Byli to Taranis, který byl označován za pána nebes. Ovládal blesk a hrom. Jeho atributem byl hrom (taran) nebo palice, kterou držel v jedné ruce a druhou se opíral o kolo s loukotěmi. Taranis byl chápán jako sluneční bůh, protože kolo symbolizovalo slunce. Tento bůh také zasahoval do oblasti válek, života na onom světě a kultu předků. Tomuto bohu byla přinášena lidská oběť, která byla upálena (obr.č.12) „*Nesmírně velké modly, jejichž údy spletené z proutí, vyplní živými lidmi. Pak je zapálí a lidé uprostřed plamenů jsou zbaveni života*“.

Dalším bohem byl Teutates, bůh války. Původně se jednalo o místního kmenového boha, možná kmene Arvernů, který chránil svůj lid v bojích. Nakonec se stal všekeltským bohem války. Údajně naučil lidi řemeslům a obchodu. Byl usmiřován utopením lidské oběti (např. ponořením do kádě s vodou). Tato scéna

Obrázek 12: obětování lidí upálením bohu Taranisovi

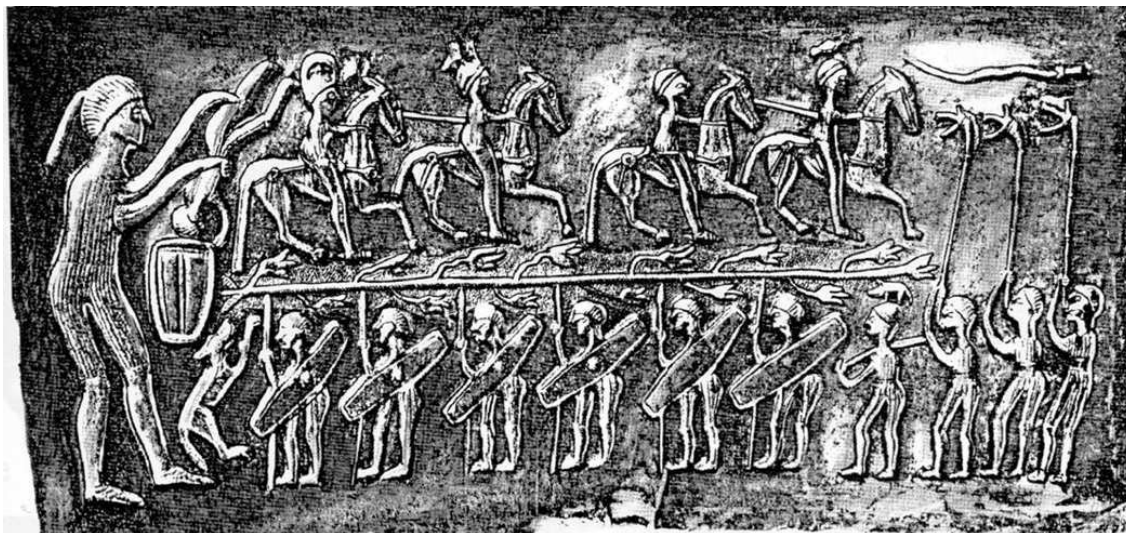
může být zachycena na jedné ze stříbrných destiček kultovního kotle z dánského

¹⁵⁴ J. Vlčková, *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 239.

¹⁵⁵ J. Vlčková, *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 238-239.

Gundestrup (Obr. č.13,14).

Esus, bůh větru a stromoví, bohatství a války. Oběť (lidská) tomuto bohu byla oběšena na stromě.¹⁵⁶

Obrázek 13: Kultovní kotlík z bažiny u Gundestrup, Dánsko (zobrazení obětní scény)

Obrázek 14: Kultovní kotlík, celkový pohled

¹⁵⁶ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 346.

7.5 Nálezy lidských obětí

Lidské oběti byly doloženy také archeologicky. Za největší keltské obětiště je považováno Ribemont-sur-Ancre ve Francii. Přes 10 000 lidských kostí a několik set zbraní bylo nalezeno v prostoru ohrazeném příkopy a palisádami. Jelikož se nenašly žádné lebky a kostry se nenacházely v anatomickém uspořádání a zbraně, které byly objeveny ve funkčním stavu, dospělo se k závěru, že *dekapitované lidské mrtvolky byly v plné zbroji vystaveny na jakési balustrádě, kde byly vlivem Suchého vzduchu mumifikovány; balustráda se časem zhroutila, takže mumie popadaly na zem. Na balustrádě muselo být vystaveno přes sto popravených vojáků - snad celá nepřátelská armáda, obětovaná bohu války.*¹⁵⁷

Lidské oběti, které byly usmrceny utopením v bažinách či rašeliništích, se objevovali u Keltů jen výjimečně. Takovým případem je případ "Lindowského muže". Způsob této oběti je doložen u Germánů.

Keltské náboženství znalo krvavé oběti - zvířecí i lidské. Obětování lidí s významem obnovy života u Keltů *se stručnou poznámkou dotýká také Strabon: je-li prý zabíjených hodně, bude v kraji dobrá úroda.* Jedna ze stříbrných destiček gundestrupského kotle ukazuje na lidskou oběť.

Prokázány jsou i krvavé základové (stavební) oběti. Na oppidu v Manching v Bavorsku byl nalezen dětský skelet uložený ve skrčené poloze mezi konstrukčními prvky brány. Další stavební oběť byla nalezena na moravském oppidu Staré Hradisko u Okluk.

Obětní šachta v Leonding na předměstí Lince v Horním Rakousku byla objevena v roce 1997. Bylo zjištěno nejméně 15 lidských obětí a také zvířat, kteří byli obětováni upálením. Byly objeveny zbytky dřevěných kůlů, na nichž byly oběti připoutáni a zdola spáleny.¹⁵⁸

7.5.1 Lindowský muž

Byl objeven v rašeliništi Lindowského močálu jižně od Manchesteru v Anglii roku 1984. Jednalo se o nález nahého muže, s jemnými rukama a upravenými nehty. Podle toho archeologové usuzují, že se jednalo pravděpodobně o šlechtice. Měl zrzavé vlasy a plnovous. Na levém předloktí nosil náramek z liščí kůže, ale jiné ozdoby u něj nalezeny nebyly. V jícnu *se našlo několik kousků ohněm zčernalé placky nekvašeného*

¹⁵⁷ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 383.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 383.

chleba. Podstoupil trojnásobnou smrt: *“jeho lebka byla proražena třemi údery sekyrou, hrdlo měl zaškrnceno třikrát zauzlovanou šnůrou ze šlachy a krev z něj rychle vytekla přesným řezem na krční žíle.”* Podle odborníků se mohlo jednat o druidského prince, který přišel kolem roku 60 n.l. z Irska a nabídl se jako oběť bohům za porážku Římanů. Uvádí se pod jménem Lovernius - Liščí muž.¹⁵⁹

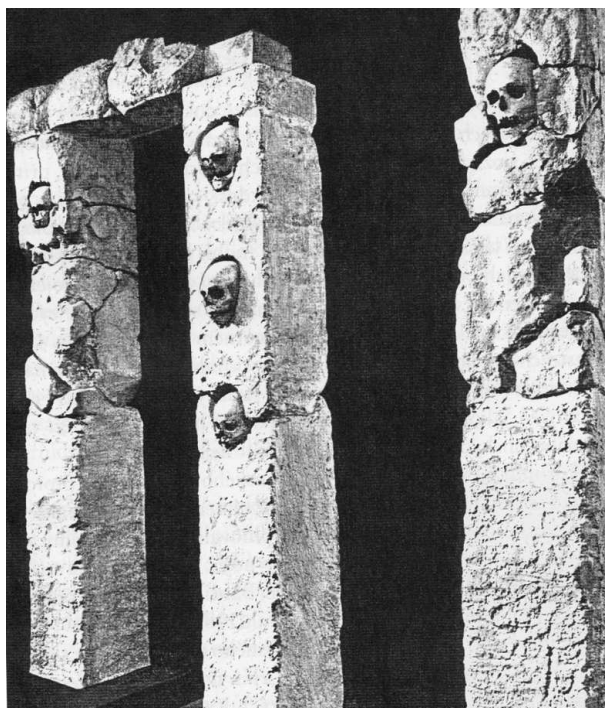
7.5.2 Kultovní areál Liptovská Mara

Podle archeologů tento areál na hradišti prodělal nejméně dvojí výstavbu. Ve starší fázi existovala centrální jáma. Na dně této jámy ležela velká keramická zásobnicová nádoba a vedle ní džbáněk. Vedle této jámy se nacházel dřevěný sloup, pravděpodobně se jednalo o ústřední symbol svatyně. V zásypu obětní jámy se vyskytovala neúplná lidská těla i samostatné lidské lebky a kosti. Na některých místech svatyně se nacházela velká ohniště, kde byly spalovány obětní dary.¹⁶⁰

7.5.3 Kult hlav

*Symbolika uťatých lidských hlav byla rozšířena po celém keltském území od Irska až po karpatskou kotlinu, od Hispánie až po sever střední Evropy. Tento kult má kořeny již v prehistorii. Keltové své příbytky zdobili hlavami výjimečných předků, ale především nepřátel. Jejich hlavy balzamovali a uchovávali je ve skříňkách a krabicích, aby se s nimi mohli pochlubit nejvzácnějším návštěvám. Co hlava, to hrdinské vyprávění, které umocňovalo slávu majitele a posilovalo pouto rodu.*¹⁶¹

Podle Keltů hlava symbolizuje

Obrázek 15: Kamenný portik s alveolami pro lidské hlavy z keltské svatyně oppida v Roquepertuse, jižní Francie

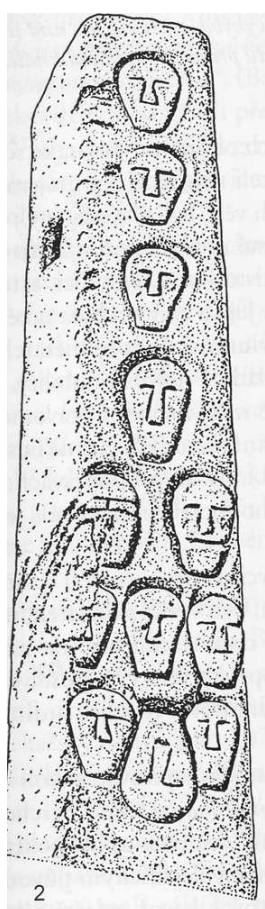
¹⁵⁹ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 379.

¹⁶⁰ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 386.

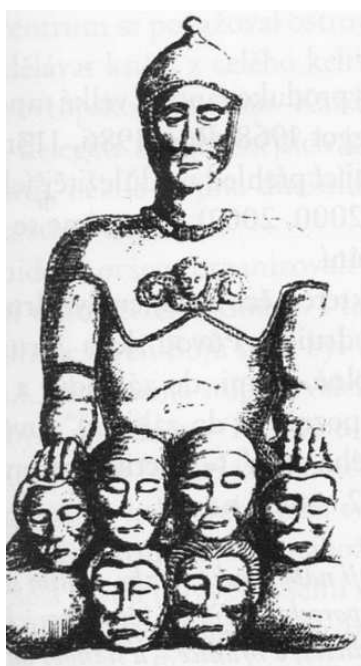
¹⁶¹ J. Vlčková, *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 160.

podstatu člověka. Hlava je sídlem životní síly člověka. Za čelem je sídlo vědomí a výrazem obličejě promlouvá duše.¹⁶²

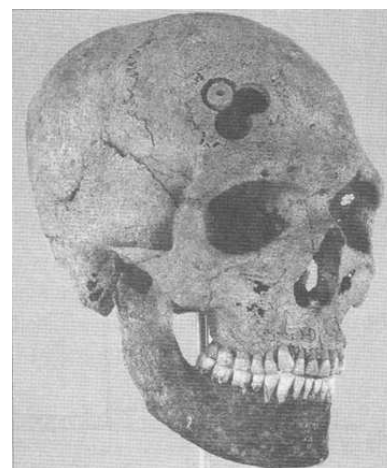
Dokladem tohoto kultu jsou zejména kamenné trility s nikami a lidskými lebkami, které byly nalezeny na jihofrancouzském oppidu *Roquepertuse*, a „sál hlav“ na jiném oppidu v *Entremont*. Je pravděpodobné, že místně se lov lidských hlav v keltském světě rozvinul až do zrudné podoby, což je tím méně pochopitelné, čím vyšší vyspělost tomuto etniku přiznáme. Tradice kultu lidských hlav se udržela do pozdní doby v Irsku: Při iniciačních obřadech se zde musel mladý muž prokázat useknutou hlavou nepřítele, aby prokázal svou mužnost.¹⁶³

Obrázek 18: sloup s dvanácti reliéfy v „Sálu hlav“ svatyně v oppidu v Entremont, jižní Francie

Obrázek 16: Rekonstrukce kamenné skulptury válečníka se souborem lidských hlav

Obrázek 17: Keltská lebka s trojnásobnou kruhovou trepanací, Katzelsdorf, Dolní Rakousko

¹⁶² I Clarusová, *Keltské mýty*, s. 49.

¹⁶³ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 383.

7.6 Druidové

Caesar v knize Zápisky o válce galské popisuje druidy takto: „*Druidové jsou činní v bohoslužbě, obstarávají státní i soukromé oběti, vykládají náboženské otázky. K nim se mladí do učení jen hrnou. Jsou u Gallů ve veliké vážnosti. Rozhodují obyčejně o všech sporech, veřejných i soukromých. Oni také vynášejí rozsudek, byl-li spáchán jaký zločin, stala-li se vražda, je-li spor o dědictví, o hranice - a stanoví odměnu i tresty. Nepodrobí-li se kdo, ať soukromý občan, ať národ jejich nálezu, vyloučí ho z bohoslužeb, což je u nich nejtěžší trest. Koho stihne taková klatba, je pokládán za bezbožníka a zločince, každý se mu vyhýbá, vystříhá se s ním se stýkat a slovo s ním promluvit, aby se ze styku s ním neposkrnil. Domáhá-li setakový u soudu práva, nevydá soud nález, také se nepodílí s jinými na žádném čestném úřadu.*“ (Caesar, kniha I-VIII, 1972)

Druidy lze tedy označit za tvůrce náboženské doktríny, aktéry religiózních obřadů, také soudce, rozhodčí ve věcech „civilních i trestních“, strážce mravů a tradice, nositele nejrůznějších tajemství, tj. empirických poznatků z některých vědních oborů (astronomie, přírodních věd, bylin, medicíny). Byli také teologové, historikové, právníci, astronomové, filozofové, lékaři a literáti. Druidové měli i soudní pravomoc ve věcech trestních a majetkových: soudili, rozhodovali a dohlíželi na vykonávání rozsudků, včetně lidských obětí.¹⁶⁴ Na kmenových shromážděních, která se konala na „zasvěcených místech“, projednávali důležité záležitosti daného kmene.

Funkce druidů byla zastávána zejména muži, ale kněžkou, hadačkou, věštkyní či obětnicí se mohly stát i ženy. Archeologické nálezy jen zcela vyjíměčně ukazují na hrob, který by mohl být označen jako pohřeb druida. Jedním z nich je již zmíněný lindovský muž nebo muž, údajně válečník, nalezený v hrobu starolaténského pohřebiště v Pottenbrunn v Dolním Rakousku. Mohlo se také jednat o muže vznešeného, který patřil do vrstvy vzdělanců.¹⁶⁵

¹⁶⁴ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 378.

¹⁶⁵ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 379.

8 Germáni

Lidé přinášeli oběti vyšším mocnostem odjakživa. *Počínaje obětováním lidí a zvířat, rostlin a země, až po obětování vlastní duše, myšlenek a přání, představuje takové odevzdání duševní síly, zhmotněné a zviditelněné v materiální oběti, stěžejní bod náboženských obřadů. Člověk neobětuje zvíře, nýbrž jeho duši, maso obětiny sní sám; neobětuje obilí, nýbrž jeho životní sílu; obětuje především myšlenky, které spolu s obětí vystoupí k těmto vyšším mocnostem, totiž k přírodním silám říše obrů, plazmy. Člověk vrací plazmě, co od ní dostal: životní sílu a duši.*¹⁶⁶

Jedním z důvodů proč byly bohům přinášeny oběti bylo získat jejich přízeň a pomoc (prosebné oběti), jako poděkování za jejich činy jim byly přinášeny oběti děkovné. Smířlivé oběti sloužily k usmíření jejich hněvu. Za projevy hněvu byly považovány hladomory, nákazy, nepřízeň počasí. Obětování bylo prováděno slavnostně. Tento náboženský svátek byl doprovázen zpěvy, obětními tanci, procesím a obětní hostinou.¹⁶⁷

8.1 Germánský panteon

Podle historických zpráv bylo možné doložit germánský polyteismus. Nejvyšší božské seskupení tvořili Wotan (Wodan), Donar a Frey. Každý kmen měl své vlastní bohy, v tom se shoduje podoba s Kelty. Keltský partikularismus byl ale Germánům cizí. V době vikingské se germánský panteon rozrostl. *Hlavní bohové byli buď společní více oblastem, nebo se lišili jen názvy, a svými „resorty“ či „pravomocemi“ splývali.*

Nejvýznamnějším bohem byl *bůh bouře, zpěvu, války, válečníků, zajatců, také bojovníků a původně i vládce říše zemřelých (podsvětí) nazývaný Wotan/ Wodan.* Jeho atributem bylo kopí, *ve spojení s ním se často objevují havrani a také had jako symbol smrti.* Tomuto bohu byly přinášeny krvavé oběti. Vyžadoval i oběti lidské, které byly nejčastěji usmrceny věšením na stromech.

Dalším významným bohem Germánů byl Donar, který byl považován za vládce hromu a blesku. Atributem tohoto boha bylo kladivo. Tento bůh si žádal krvavé oběti, nikoli

¹⁶⁶ H. Kalweit, *Germánská kniha mrtvých*, s. 75.

¹⁶⁷ L. Spáčilová ; M. Wolfová, *Germánská mytologie*, s. 81.

však oběti lidské. Třetím bohem, které se řadí k nejvyššímu božskému seskupení byl bůh plodnosti Frey, u kterého není známo, že by mu byly přinášeny oběti.¹⁶⁸

8.2 Lidské oběti

Lidské oběti dokládají nálezy obětovaných či popravených lidí. Těžko lze mezi nimi rozlišit, zda se jedná o provinilce nebo o oběti. *Z historických zpráv víme, že staří Germáni trestali zrádce a přeběhlíky oběšením na stromech, zbabělce a necudné lidi utopením. Výkon trestního práva se chápal současně jako smířčí oběť příslušnému božstvu.* Roku 9 n.l. po bitvě v Teutoburském lese oběsili Germáni římské důstojníky, aby poděkovali bohům za vítězství. Většina takto popravených osob skončilo v bažinách. Tam byli také ukládáni významní padlí bojovníci a bojovnice. Nálezy se objevily v Německu (např. *Halverder Moor, Bruckbergmoor u Bad Grund*).¹⁶⁹

Lidé byli k čestné „oběti smrti“ vybírání nebo odsuzování.

Často než oběť vhodili do bažin a na ní vykonali vlastní popravu: *oběšením, podříznutím, zardoušením, probodnutím, rozbitím či useknutím hlavy...; doložena je i kastrace a uříznutí uší; na znamení potupy a za pokání obětem často také ostržili vlasy.* Živým odsouzencům byly spoutávány ruce i nohy nebo je zabalili do pytle a po vhození do bažiny ještě zatížili břevny, větvemi nebo kameny. *Prokázáno je i čtvrcení těl lidských obětí, které snad souviseli s prosebnými rituály směřovanými božstvu vegetativních sil v době neúrody, hladu a nouze.*¹⁷⁰

Existují jisté charakteristické prvky, které ukazují rozdíl mezi náboženskými a jinými oběťmi. Jedním ze znaků je, že řada nejzachovalejších těl patří lidem, kteří nebyli zvyklí tělesně pracovat a je velice pravděpodobné, že pocházeli z vyšších společenských vrstev. Velký počet z těchto obětí byl usmrcen oběšením nebo zardoušením. Důkazem toho jsou nálezy provazů nebo řemen kolem krku.¹⁷¹ *Podle obsahu žaludku některých mumií lze soudit, že oběť snědla před popravou obětní („postní“) jídlo – kaši z ječmene, pšenice, ovsa a různých dalších semen.*¹⁷² Tato kašovitá strava nebyla obvyklým pokrmem, pravděpodobně se jednalo o rituální pokrm.

¹⁶⁸ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 439.

¹⁶⁹ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 452.

¹⁷⁰ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 453.

¹⁷¹ M. Todd, *Germáni*, s. 107-108.

¹⁷² V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 453.

8.3 Nálezy lidských obětí

Archeologie téměř dramaticky dosvědčuje zvláštní případy obětování nebo obřadného zabíjení lidských bytostí, jak mužů, tak žen. Význam není zcela jasný, jelikož nevíme rozdíl mezi náboženskou obětí od výkonu trestu. Přesto v některých případech je jasný rituální akt, k nimž patřily lidské oběti. Objevují se pozůstatky od úplných a často pozoruhodně zachovalých mrtvol po části těl nebo skupiny rozsekaných kostí.¹⁷³

Ukládání lidských mumií do bažin bylo velmi rozšířené. Podle dánského prehistorika P. V. Globa bylo v Dánsku vyzdviženo 166 mrtvol, ve Šlesvik-Holštýnsku včetně Hamburku 74 těl, v Dolním Sasku a Brémách 141, v Holandsku 48, v Anglii a Walesu 41, ve Skotsku 15, v Irsku 19, v Norsku 9 a ve Švédsku 16 mumií, další pak pocházejí ze středního a západního Německa.¹⁷⁴

Podle C. Tacita byly bažinné oběti adresovány bohu Wotanovi hlavně v souvislosti s kultem války. Do bažin se dostalo množství zbraní, děkovné či prosebné oběti, zemědělské nástroje, nádoby, mince, hroty kopí aj. Obětiny přinášeli lidé celých generací.¹⁷⁵

8.3.1 Tollundský muž

Tělo muže z Tollundu (obr.19), v současnosti datované zhruba do roku 200 n.l., nese všechny známky speciální oběti. Byl pověšen na koženém provaze a pak jej

Obrázek 19: Tollundský muž

ponořili do bažin. Na těle měl jen koženou kápi přivázanou pod bradou a koženou zástěrku; před popravou snědl kaši ze zrn ječmene, rdesna, lničky, lnu i merlíku a dalších drobných rostlin.

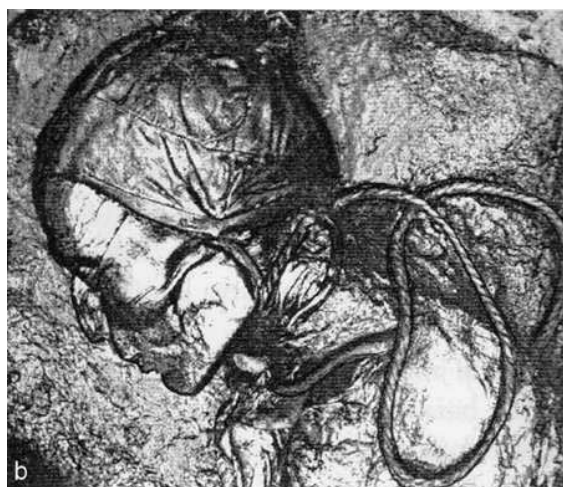
Mrtvý byl nalezen na pravém boku v přirozené poloze spícího člověka, s hlavou k západu, tváří obrácenou k jihu a s nohama na východ, asi padesát metrů od pevné půdy. Na hlavě měl špičatou koženou čapku, kterou měl pod bradou přivázanou koženou

¹⁷³ M. Todd, *Germáni*, s. 105.

¹⁷⁴ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 453.

¹⁷⁵ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 451.

šnůrkou. Kolem těla měl hladký kožený opasek. Jiný oděv na sobě neměl. Vlasy měl ostříhané nakrátko a tvář byla hladce oholena, jen na bradě a na horním rtu měla krátké strnisko vousů. *U hlavy byla objevena oprátka ze dvou spletených kožených šnůr, která ve smyčce svírala krk, pevně tiskla hrdlo a vinula se jako had přes ramena a záda.*¹⁷⁶

Obrázek 20: Mumie popraveného muže z Tollundského močálu v Bjältdskovském údolí v Jutsku, Dánsko: a – celkový pohled; b –detail hlavy s oprátkou na hrdle

8.3.2 Graubalský muž

Tento nález byl objeven v Nebelgardské bažině. Tělo leželo v rašelinové mase šikmo, hlavu a trup měl výš, a odpočíval na dně staré rašelinové jámy. Hlavu měl k severu, nohy směrem k jihu. Ležel na prsou, s levou nohou nataženou a s pravou paží a nohou pokrčenou. Na těle nebylo nalezeno žádné šatstvo. Přesto, že došlo při dobývání k menšímu poškození je poznatelné, jak tento člověk vypadal před smrtí. Hlava vyjadřuje spíše neklid, bolest a děs a tělo bylo nalezeno v nepřírozené poloze. Z těchto poznatků se soudí, že tento muž měl podobný osud jako muž Tollundský. Zkoumáním těla bylo zjištěno, že na krku byl *dlouhý řez, sahající od ucha k uchu a tak hluboký, že byl úplně proříznutý jícen*. Ránu způsobilo několik řezů jinou osobou. O tom svědčí směr a vzhled rány. Příčinou smrti je tedy nejspíše podříznutí hrdla.

¹⁷⁶ P. V. Glob, *Lidé z bažin*, s. 14.

Nelze rozhodnout, jestli Grauballského muže napřed prudkou ranou do hlavy omráčili a teprve pak mu prořízli hrdlo. Rentgenové vyšetření, které provedli profesor Carl Krebs a dr. med. Erling Ratjen, odhalilo totiž zlomeninu kosti lebeční v krajině temene a spánku, způsobenou tupým nástrojem.¹⁷⁷

Také Grauballský muž pojedl před tím, než mu podřízli hrdlo, obilnou kaši. Další oběšený byl také muž z Borremose (obr. 22) v Jutsku i žena z Roumu (obr. 21) byla s'ata. Z 1. stol. n.l. v bažině u Windeby u Eckernförde ve Šlesvik-Holštýnsku byla nalezena mumie asi 14leté dívky. Oběť byla nahá a měla ostříhané vlasy. Kolem hrdla měla pásku z volné kůže, zavázané oči. Na těle nebyly nalezeny žádné stopy násilí, proto se archeologové domnívají, že byla zřejmě utopena v bažině a její tělo bylo zatíženo kamenem a větvemi. Důvod není zcela jasný, podle archeologů mohla být

Obrázek 22: Muž z Borremose, Dánsko

odsouzena k oběti smrti. Blízko těla této dívky byla nalezena mumie muže, který byl uškrcen lískovým prutem. Tělo bylo také pohřbeno do močálu a zatíženo větvemi.¹⁷⁸

Obrázek 21: hlava s'até ženy z Roumu, Dánsko

¹⁷⁷ P. V. Glob, *Lidé z bažin*, s. 29-31.

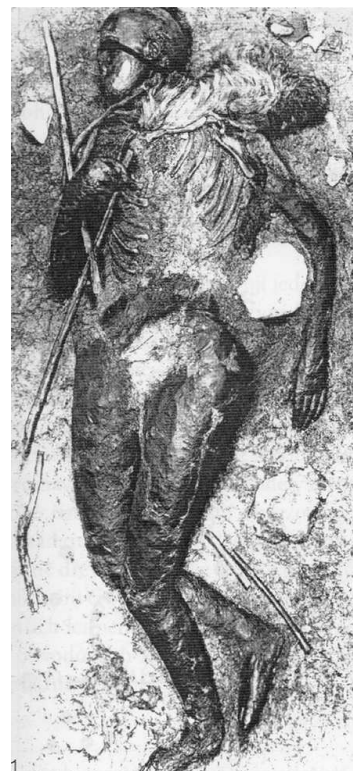
¹⁷⁸ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 453.

Tacitus zmiňuje tresty za cizoložství a neřest. Při těchto trestech byli provinilci házeni do bažin a pod hladinou byli přidržováni dřevěnými konstrukcemi. Je pravděpodobné, že některé oběti, které byli nalezeni v severských rašeliništích, mohli být usmrceni z různých důvodů. *Někteří snad patřili k vyvržencům společnosti, osobám šíleným, jež vzbuzovali strach a hnus, jiní se možná řadili ke zrádcům nebo k lidem, kteří nějakým způsobem poškodili vlastní společenskou skupinu.*¹⁷⁹

8.4 Výběr lidí k obětním účelům

Podle poznatků P. V. Globa mají bahenní mumie „hezké ruce, nezvyklé práci“. Domnívá se, že tedy nejde o prosté pracující lidi, ale o osoby spjaté s kultem, možná přímo o služebníky určité svatyně. Nad některými mumii byly nalezeny dřevěné hůlky. Ty by mohly dokládat, že oběti byly vybírány losováním. *Pomocí věštbých hůlek pronášeli germánští kněží, jak známo, také svá orákula*¹⁸⁰; *mohli tedy s jejich pomocí také určovat oběti bohům.*¹⁸¹

Podle Strabónovy zprávy o Kimbrech, která obsahuje jeden z nejstarších popisů germánských kultovních zvyků, se zabývá i lidskými oběťmi. Kněžky dožíraly na obětování vybraných válečných zajatců, *kteří byli zavěšeni nad velkými bronzovými kotli a bylo jim proříznuto hrdlo, takže krev vytékala do nádob pod nimi. Rovněž Orosius slyšel o zvyku Timbrů obětovat zajatce spolu s kořistí dobytou na poražených nepřátelích: Vedeni jakousi novou a nezvyklou touhou po zkáze zničit všechno, co získali. Oděvy roztrhali na kusy a zahodili, zlato a stříbro naházeli do řeky, brnění rozsekali, ozdoby koní roztloukli, samotné koně utopili ve vodních vírech a muže pověsili na stromy se smyčkami kolem krku.*¹⁸²

Obrázek 23: Mumie popravené dívky ze slatiny Windeby, severní Německo

¹⁷⁹ M. Todd, *Germáni*, s.107.

¹⁸⁰ Označuje ve starořecké mytologii výrok (věštbu) nebo místo, kde byly věštbu vykládány (*IEncyklopedie.cz* [online]. 2007 [cit. 2010-05-19]. Orákulum. Dostupné z WWW: <<http://www.iencyklopedie.cz/orakulum/>>.)

¹⁸¹ V. Podborský, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 453.

¹⁸² M. Todd, *Germáni*, s. 104 -105.

Kultovní obřady spojovaly kmeny Semnonů. Tacitus popisuje uctívání bohyně plodnosti Nerthus. „Jednotlivě není na nich nic pozoruhodného; společně jim je, že uctívají bohyni Nerthus, tj. Matku Zemi, a věří, že zasahuje do lidských záležitostí a osobně navštěvuje národy. Na jednom ostrově v Oceánu je posvátný háj a v tom háji je vůz věnovaný bohyni, přikrytý přehozem. Dotknout se ho je dovoleno jen knězi. Kněz pozná, kdy je bohyně uvnitř, zapřáhne do vozu krávy a s velkou uctivostí provází bohyni na cestě. Tenkrát jsou dny plné radosti, slaví se svátky na místech, která bohyně poctí svým příjezdem a svým pobytem. Nezačínají se války, neberou se do rukou zbraně; je zavřeno veškeré železo. Jen tak dlouho je však znám mír a pokoj, jen tak dlouho milován, dokud týž kněz neodvede bohyni zpátky do chrámu, když už má styku s lidmi dost. Pak je povoz, přehoz a božstvo samo (chceš-li, věř tomu) omýváno v tajemném jezeře. Tuto službu konají otroci a totéž jezero je pak okamžitě pohltí.“ (Tacitus, Z dějin císařského Říma, Germánie, 40)

Závěr

Přinášení obětí bylo běžnou součástí každodenního života lidí. Společným znakem u všech náboženství je obětní rituál, pomocí něhož byly dary přinášeny. Cílem obětí bylo usmířit si rozhněvaná božstva a zajistit si boží pomoc.

Oběti v Egyptě byli základním prvkem chrámového a zádušního kultu, jejichž cílem bylo ovlivnit sílu, která byla součástí obětí, a působit na božstvo nebo zemřelého. Z egyptských dějin nejsou lidské oběti příliš známé, ale nálezy provedené v královských hrobkách dokazují i lidskou oběť. Nejvýznamnější pohřebiště bylo v Abydu, které se proslavilo jako pohřebiště boha Usira (Osirise), jehož kult byl nejrozšířenějším a zároveň patřil i k nejstarším. Byl bohem mrtvých a vládcem podsvětí. Další výzkumy v Umm el-Kábu a v Sakkáře přinesly mnoho informací. Lidské oběti byly nacházeny ve vedlejších hrobech svých panovníků, jednalo se o služebníky. Dosud není zcela jisté, jak tito lidé zemřeli. Domněnkou je, že byli usmrceni jedem, ale objevuje se i názor, že smrt byla způsobena udušením pomocí struny.

I v Mezopotámii bylo přinášení obětí běžné, měla být darem pro nějaké božstvo a měla přinést užitek. Stejně jako v Egyptě, byly lidské oběti nalezeny v hrobech svých pánů a příčinou smrti je pravděpodobně vypití jedu nebo nějakého uspávacího prostředku. Největší nálezy byly objeveny v Uru a provedl je badatel sir Leonard Wolley.

Přinášení lidských obětí byl velmi výrazný obyčej, který prováděli Féničané a Kartáginci. Překvaující je, že jejich zvykem bylo spalovat děti a novorozeňata. V historii není známo, že by někdo v tak hojné míře obětoval děti jako právě u Féničanů a Kartáginců. Cílem bylo zajistit si přízeň bohů a přivodit si úspěch v punských válkách. Nejvýznačnějším archeologickým nálezem patří Salambo, kde bylo nalezeno asi nejstarší kultovní místo. Jednalo se o zvláštní obětiště a pohřebiště.

V judaismu a křesťanství se o obětech dočteme z Bible, a to i o obětech lidských. Zmínky se objevují ve staré zemi Kanaán. Nejznámější lidskou obětí měl být syn Abrahama, prvorozený Izák. V křesťanství je obětí chápána smrt Ježíše Krista. Ježíšův čin je úzce vázán na obřad eucharistie s židovským Pesachem. Na této spojnici byl Ježíš ztotožněn s božím Beránkem, který jedinou obětí snímá hříchy všech.

Pro řecké náboženství bylo důležité, aby lidé věřili, že bohové skutečně existovali a přinášeli jim oběti. O lidské oběti můžeme hovořit v případě Ífigeneie, dceři

Agamemnóna, která měla být obětována bohyni Artemis. Z mýtů se dovídáme o dalších obětech. Jednou z nich měla být Andromeda, která svou obětí měla přinést záchranu země nebo mýtus o oběti pro Mínotaura. K této oběti se přihlásil i Théseus.

Na římské náboženství měly vliv řecké vzory. Většinou bohům byly přinášeny oběti v podobě usmrceného zvířete nebo nekrvavé oběti. Lidské oběti se konaly jen vyjímečně, kdy byl obětován zločinec. Zvláštním typem oběti bylo sebeobětování římského vojevůdce, který svým činem měl od bohů získat vítězství pro své vojsko. Zpočátku byla lidská oběť přinášena i podsvětním božstvům nazývaným Manes.

Pro Římány jsou typické gladiátorské zápasy, které byly pořádány při zábavách, v divadle i hostinách. Původně nejranější zápasy byly součástí pohřebních rituálů, ale podle některých názorů nemělo s pohřebním rituálem nic společného. Gladiátoři měli během zápasů ilustrovat cnosti. V případě oběti párů Galů a Řeků, které uvádí Livius, nelze určit jejich pravdivost.

Následující kapitola se zabývá lidskou obětí u Keltů, která je doložena archeologickými nálezy. Lidská oběť byla projevem nejvyšší pocty. Keltští bojovníci přinášeli oběti bohům jako projev díků. Způsoby obětování, které byly praktikovány bylo pověšení, utopení, upálení a pohřbení zaživa. Uctívali bohy, kteří tento typ oběti vyžadovali.

Nejznámějším nálezem této doby byl Lindovský muž. Keltové prováděli kult hlav, který symbolizoval utnutí lidské hlavy, která byla za životní sílu člověka.

Závěrečná kapitola se zabývá Germány, kteří vyšším mocnostem přinášely oběti odjakživa, a to i lidské. Dokládají to i historické zprávy, které napsal Tacitus. Velmi rozšířené bylo ukládání mumií do bažin. Nemůžeme si být zcela jistí, že všechny nálezy z bažin souvisí s náboženskou obětí. Někdy se mohlo jednat o lidi, kteří se ztratili a pak se nešťastnou náhodou utopili. Nebylo tomu v případě objevení třeba Tollundský nebo Grauballský muž.

Za cíl své práce jsem si kladla zjistit jakou roli hraje lidská oběť v jednotlivých kulturách a náboženstvích Starého světa v pravěku a starověku. Dále se zaměřit na praktiky obětí, hlavně lidských a na archeologické nálezy, které jsou často důkazem. Věřím, že se mi podařilo tento úkol splnit a vytvořit, tak ucelenější pohled na toto téma, který bude přínosem.

Seznam použité literatury:

Primární zdroje

Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona : (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. 12.vyd. (3.opravené vydání). Praha : Česká biblická společnost, 2006. 1811s., ISBN: 80-85810-42-5.

Caesar,G.I.: *Zápisky o válce galské*. čes. vyd. Praha: Antická knihovna, 1972. 634 s.

Tacitus, Publius Cornelius: *Z dějin císařského Říma*. Přeložili Antonín Minařík, Antonín Hartmann, Václav Bahník. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1976. 473 s.

Sekundární literatura:

Bahn, Paul G.; Hrách, Tomáš: *Příběh archeologie: sto velkých objevů*. 1.vyd. Praha: Argo, 1996. 256 s., ISBN: 80-7203-04-3.

Balabán M., Tydlitátová V.:*Tázání po budoucím*. Herrmann & synové. Praha 1998. 263s.

Bárta, Miroslav: *Život a smrt ve stínu pyramid: staroegyptská hrobka a společnost v době stavitelů pyramid Staré říše*. 1.vyd. Praha: Paseka, 2008. 373 s., ISBN: 978-80-7185-941-3.

Beard M.; North J.; Price S.: *Religions of Rome*.Cambridge University, 1998. 436 s., ISBN: 0521304016.

Black, Jeremy; Green, Antony.: *Bohové, démoni a symboly starověké Mezopotámie : ilustrovaný slovník*. Vyd. 1. Praha : Volvox Globator, 1999. 336s., ISBN: 80-7207-266-8.

Pavlicová, H.; Horyna,B. *Judaismus, křesťanství, islám*. 2. vyd. Olomouc, 2003. 661 s., ISBN: 80-7182-165-9.

Bottéro, J.: *Nejstarší náboženství Mezopotámie*, Vyd. 1. Praha : Academia, 2005. 287s., ISBN: 80-200-1348-2.

Bowie, F.: *Antropologie náboženství*. Přel. V. Petkevič. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 336 s. [Přel. z Anthropology of Religion], ISBN: 978-80-7367-378-9.

David, A. Rosalie; Vymazalová, Hana: *Náboženství a magie starověkého Egypta*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha : BB/art, 2006. 485 s., ISBN: 80-7341-698-0.

Dommermuth-Gudrich, Herold;Braun, Ulrike; Steidlová, Dagmar.: *Nejnámější mýty : 50 klasických mýtů antického světa*. Praha : Slovart, c2004. 311s., 80-7209-579-X.

Emmerichová, Anna Kateřina.: *Hořké umučení Pána našeho Ježíše Krista*. Praha : Arca JIMfa, 1993. 274s., ISBN: 80-85766-02-7.

Filip, J.: *Keltská civilizace a její dědictví*. 4. vyd., rozšíř. Praha : Academia, 1995. 259s. ISBN: 80-200-0526-9.

Glob, P.V.: *Lidé z bažin*. 1. vyd. Praha, 1972.

Glassner, Jean-Jaques.: *Mezopotámie : 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* vyd.1. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 309s., ISBN: 80-7106-664-8.

Dr. Groh, V.: *Starý Řím*. Jednota českých filologů, 1931. 503 s.

Hošek, Radislav.: *Náboženství antického Řecka*. vyd. 1. Praha : Vyšehrad, 2004. 239s., 80-7021-516-X.

Jones, Ed. Lindsay: *Encyclopedia of Religion*. Vol. 12. 2nd ed. Detroit: Macmillan Reference USA, 2005. 7997-8008. 15 vols.

Jordan, Michael; Edererová, Radka: *Encyklopedie bohů*. 1.vyd. Praha : Volvox Globator, 1997. 519 s. ISBN: 80-7207-087-8.

Kalweit, H.,Korbelík, M.: *Germánská kniha mrtvých* Praha : Eminent, c2003. 361s., ISBN: 80-7281-159-2.

Kerényi, K.: *Mytologie Řeků II, Příběhy hrdinů*. vyd. 1. Praha : Oikoymenth, 1998. 349s., ISBN: 80-86005-00-3.

Klíma, J.:*Lidé Mezopotámie : cestami dávné civilizace a kultury při Eufratu a Tigridu*. 1. vyd. Praha : Orbis, 1976. 333s.

Kolektiv autorů: *Tajemství kolem nás*. 1.vyd. Readers Digest Výběr, 1999. 336 s., ISBN: 80-86196-10-0.

König, F.; Waldenfels, H.:*Lexikon náboženství*. Praha : Victoria Publishing, 1994. 495 s., ISBN: 80-85605-51-1

Leick, Gwendolyn.: *Mezopotámie: počátky měst*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha : BB/art, 2005. 359s., ISBN: 80-7341-555-0.

Meijer, Fik: *Gladiátoři*. Praha:Aurora, 2006. 222 s., ISBN: 80-7299-085-3.

Martin, René: *Slovník řecko-římské mytologie a kultury*. 1.vyd. Praha : EWA, 1993. 303 s., ISBN: 80-85764-02-4.

Maříková Vlčková, Petra: *Hroby, hrobky a pohřebiště starých Egyptanů*. 1.vyd. Praha: Libri, 2009. 415 s., ISBN: 978-80-7277-229-2.

Matthews ,C.: *Keltské duchovní tradice*. Praha : Alternativa, 1996. 190s.
ISBN: 80-85993-13-9.

Neškudla, B.: *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*.
1. vyd. Praha: Libri, 2004. 215 s., ISBN: 80-7277-264-3.

Newman, Ja'akov; Sivan, Gavri'el. *Judaismus od A do Z : slovník pojmů a termínů*.
Praha : Sefer, 1998. 285s., ISBN: 80-900895-3-4.

Partridge, Christopher H.: *Lexikon světových náboženství*, Praha: Slovart, c2006. 495 s.,
ISBN: 80-7209-796-2.

Podborský, V.: *Náboženství pravěkých Evropanů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita,
2006. 607s., ISBN 80-210-4178-1.

Richter, Stanislav: *Kartágo : po stopách Punů, Římanů a Vandalů*. Praha : Melantrich,
1998. 398 s., ISBN: 80-7023-277-3.

Rüpke, Jörg. *Náboženství Římanů*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 2007. 341 s., ISBN: 978-80-
7021-807-5.

Senyak, Z.; Korbělík, M.: *Hebrejská kniha mrtvých*. Praha : Eminent, c2005. 210s.,
ISBN: 80-7281-188-6.

Spáčilová , L.; Wolfová, M.: *Germánská mytologie : [svět germánských božstev]*.
Olomouc : Votobia, 1996. 133s. ISBN: 80-7198-138-9.

Todd, M.: *Germáni*, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 301s.,
ISBN: 80-7106-263-4.

Verner, M.; Bareš, L.; Vachala, B.: *Encyklopedie starověkého Egypta*. 1.vyd.Praha: Libri,
2007. 527 s., ISBN: 978-80-7277-306-0.

Vlčková, J.: *Encyklopedie keltské mytologie*. 1. vyd. Praha : Libri, 2002. 323s.,
ISBN: 80-7277-066-7.

Vlčková, Petra Maříková: *Hroby, hrobky a pohřebiště starých Egyptanů*.

Watterson, B.: *Egyptané*, 1.vyd. Praha: Lidové noviny, 2005. 388 s., ISBN: 80-7106-
774-1.

Willis, Roy; Walter, Robert; Dědovská, Jovana. *Mytologie světa: ilustrovaný průvodce*.
1. čes. vyd. V Praze : Slovart, 1997. 320s., ISBN: 80-7209-034-8.

Zemarovský, V.: *Bohové a králové starého Egypta*, 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1979.
405s.

Periodika:

Hoffberg, R.: Rabínské pojetí oběti. *Křesťanská revue* 1,2009, s. 16-18.

Seznam internetových zdrojů:

Abeceda víry na Internetu [online]. 2008 [cit. 2010-06-30]. Ježíš Kristus. Dostupné z WWW: <http://www.vira.cz/jezis-kristus/?sel_id=63>.

ABZ slovník cizích slov [online]. 2005-2006 [cit. 2010-06-27]. Ofěra. Dostupné z WWW: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/ofera>>.

Antropologický slovník [online]. 2009 [cit. 2010-06-28]. Antropologie. Dostupné z WWW: <<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>>.

Antropologický slovník [online]. 2009 [cit. 2010-06-28]. Oběť. Dostupné z WWW: <<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>>.

Eldar [online]. 4.5.2003 [cit. 2010-05-15]. Hromadné pohřby Sumerů evokovaly touhu po nesmrtelnosti. Dostupné z WWW: <http://eldar.cz/hade/archiv2003/situace04_05_03.html>.

IEncyklopedie.cz [online]. 2007 [cit. 2010-05-19]. Křesťanství. Dostupné z WWW: <<http://www.iencyklopedie.cz/krestanstvi/>>.

IEncyklopedie.cz [online]. 2007 [cit. 2010-06-26]. Orákulum. Dostupné z WWW: <<http://www.iencyklopedie.cz/orakulum/>>.

Katolická charismatická obnova [online]. 2001-2010 [cit. 2010-05-19]. Skutečné místo kříže v naší víře. Dostupné z WWW: <<http://www.cho.cz/clanky/Skutečne-misto-krize-v-nasi-vire.html>>.

Kostičová, Zuzana Marie. *Lidská oběť a sebeoběť v Mezoamerice* [online]. Glosy.info, 20. červenec 2006. [cit. 28. prosince 2009]. Dostupné na WWW: <<http://glosy.info/texty/lidska-obet-a-sebeobet-v-mezoamerice/>>. ISSN 1214-8857.

MAT, Pavel . *Mýty a skutečnost* [online]. 18. 02. 2008 [cit. 2010-06-19]. Egyptské mýty. Dostupné z WWW: <<http://myty.info/view.php?nazevclanku=eset-a-usire-isis-a-osiris&cisloclanku=2008020001>>.

MAT, Pavel . *Mýty a skutečnost* [online]. 18. 02. 2008 [cit. 2010-06-19]. Dětské oběti v Kanaánu. Dostupné z WWW: <<http://www.myty.info/view.php?nazevclanku=detske-obeti-v-kanaanu&cisloclanku=2006100001>>.

Phoenician Encyclopedia [online]. 1996 [cit. 2010-06-25]. Child Sacrifice: Children of Phoenician Punic Carthage Where Not Sacrificed to the Gods. Dostupné z WWW: <<http://phoenicia.org/childsacrifice.html>>.

Santorini [online]. 2009 [cit. 2010-06-12]. Mytologie. Dostupné z WWW:

<<http://www.santorini.cz/mytologie>>.

Seznam obrázků

- Obr.1: *Wikipedie otevřená encyklopedie* [online]. 21.8.2009 [cit. 2010-06-19].
Soubor:Ummal-qaab.png. Dostupné z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Ummal-qaab.png>>.
- Obr.2: *Ancient Egypt* [online]. 2008 [cit. 2010-06-19]. Abydos, Usirovo posvátné město. Dostupné z WWW: <<http://masch.blog.cz/0701/abydos-usirovo-posvatne-mesto-1>>.
- Obr.3: Bahn, P.G.: *Příběhy archeologie: sto velkých objevů*, str.142.
- Obr.4: Black, J., Green, A.: *Bohové, démoni a symboly starověké Mezopotámie*, str.117
- Obr.5: Richter, Stanislav: *Kartágo : po stopách Punů, Římanů a Vandalů*, obr.8
- Obr.6: MAT, Pavel . *Mýty a skutečnost* [online]. 18. 02. 2008 [cit. 2010-06-19]. Dětské oběti v Kanaánu. Dostupné z WWW:
<<http://www.myty.info/view.php?navezclanku=detske-obeti-v-kanaanu&cislocclanku=2006100001>>.
- Obr.7: Tamtéž.
- Obr.8: Dommermuth-Gudrich, Herold; Braun, Ulrike; Steidlová, Dagmar: *Nejznámější mýty : 50 klasických mýtů antického světa*, str. 223.
- Obr.9: Dommermuth-Gudrich, Herold; Braun, Ulrike; Steidlová, Dagmar: *Nejznámější mýty : 50 klasických mýtů antického světa*, s.151.
- Obr.10: Dommermuth-Gudrich, Herold; Braun, Ulrike; Steidlová, Dagmar: *Nejznámější mýty: 50 klasických mýtů antického světa*, s.150.
- Obr.11: *Tapety na plochu* [online]. 12.10.2007 [cit. 2010-06-19]. Koloseum. Dostupné z WWW: <<http://tapety.superhry.cz/sidla/mesta/rim/koloseum-800/>>.
- Obr.12: Podborský, V.: *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 346.
- Obr.13: Podborský, V.: *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 347.
- Obr.14: Podborský, V.: *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 347.
- Obr.15: Podborský, V.: *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 377.
- Obr.16: Podborský, V.: *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 377.
- Obr.17: Tamtéž.
- Obr.18: Tamtéž.

Obr.19: *Captain Jack Sparrow* [online]. 28.6.2008 [cit. 2010-06-19]. Tollundský muž .

Dostupné z WWW: <<http://blackpearl24.blog.cz/0806/tollundsky-muz>>.

Obr. 20: Podborský, V.: *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 454.

Obr. 21: Podborský, V.: *Náboženství pravěkých Evropanů*, s.455

Obr. 22: Podborský, V.: *Náboženství pravěkých Evropanů*, s.455

Obr. 23: Tamtéž.